

**Núm. 77. Segona època
juliol-setembre 2003**

- 3** **Nota de reflexió**
Editorial
- 4** **Educació: art o
artesanía**
Nicolas Grimaldi
- 11** **Democràcia i
poder mediàtic**
Yves Charles Zarka
- 18** **Europa com a missió**
Jordi Sales
- 24** **ENTREVISTA**
Jordi Bonet
Raimon Terradas
- 34** **Els poders
irresponsables (I)**
Jordi Galí
- 36** **Trasbals intel·lectual**
Antoni Dalmases
- 38** **Borja de Riquer.**
Sobre l'últim Cambó
Jordi Barnadas
- 40** **Europa com a missió.**
**XXIIè Curs d'Estiu del
GEN - Fundació Relleu**
diversos autors
- 46** **NOTÍCIES DE CINEMA I
LLIBRES**

Núm.

77

Revista Rellu

c/ Aragó 287, 3r, 2a. b

Tel. 93 488 09 00

Fax. 93 215 87 68

08009 Barcelona

relleu @mentamail.net

Preu: 6 €.

Butlleta de subscripció a la revista RELLEU

Desitjo rebre periòdicament la revista RELLEU a partir del núm. ■ ■

Subscripció anual (4 núm.): 18 €

Fotocopieu i retalleu aquesta
butlleta i trameteu-la a

Revista Rellu

C/ Aragó 287, 3r., 2a.b

08009 Barcelona

Nom

Cognoms

Adreça

TelèfonPoblació

Comarca

DOMICILIACIÓ DE REBUTS EN BANC o CAIXA

Sr. Director, li prego que atengui, amb càrrec al meu compte/libreta, els rebuts que li presentarà la Fundació Rellu.

Nom i Cognoms del titular

Nom del Banc o Caixa

Adreça de l'agència

Població

Codi Compte Client (CCC)

Entitat Oficina Control Núm. Compte

Data.....

Signatura del titular del compte o la llibreta

NOTA DE REFLEXIÓ

Editorial

Jean Monnet - Alger, 5 d'agost de 1943

VI.- Les finalitats a aconseguir (a partir de l'inici de l'alliberació dels pobles europeus) són:

El restabliment o l'establiment a Europa del règim democràtic i l'organització econòmica i política d'una entitat europea.

Aquestes dues finalitats són essencials per establir les condicions que facin que la pau, a Europa, sigui una situació normal. No hi haurà pau a Europa si és possible que s'hi instal·lin règims en els quals el dret d'oposició no sigui respectat i no hi hagi eleccions lliures. Aquestes dues condicions són essencials per restablir i mantenir les llibertats: de paraula, de reunió, d'associació, etc., que trobem a la base mateixa del desenvolupament de la civilització occidental.

No hi haurà pau a Europa si els estats es reconstitueixen sobre la base de la sobirania nacional amb tot el que comporta de política de prestigi i de protecció econòmica. Si els països d'Europa es protegeixen de nou els uns contra els altres, l'aïxecament de grans exèrcits esdevindrà altra vegada necessari. Alguns països, segons com es planegi la pau, podran fer-ho. D'altres no. Ja hem fet l'experiència d'aquest sistema el 1919 i n'hem patit les conseqüències. Altra vegada hi haurà aliances intereuropees; ja hem vist el que valen. Les reformes socials no es produiran o seran retardades pel pes de les despeses militars. Europa renaixerà de nou en el temor.

Els països d'Europa són massa petits per assegurar a llurs pobles la prosperitat que les condicions de vida modernes fan possible i tan necessària. Els calen mercats més amples. Cal que

no utilitzin una part important dels seus recursos per mantenir unes indústries suposadament "clau", necessàries per a la "defensa nacional" i protegida pels estats de "sobirania nacional" i proteccionistes, com han existit fins el 1939.

La prosperitat i el desenvolupament social és impossible per als estats d'Europa si no s'organitzen en una federació o en una "entitat europea" que els converteixi en una unitat econòmica única.

És evident que no es pot arribar a aquest "resultat europeu" d'una manera immediata i que serà necessari un període força llarg perquè es produeixin les discussions i intercanvis indispensables per a la conclusió dels acords necessaris. Però cal preveure ja a partir d'ara, les mesures que evitin que la realització d'aquesta Europa esdevingui impossible.

VIII.- ... Tot el drama europeu és el de l'arbitrarietat. Cal restablir el respecte a la llei. El poder s'ha de despersonalitzar. Cal excloure el despotisme i l'antropolatria.

Les formules vagues en les declaracions no serveixen. Des de fa temps el liberalisme i la democràcia, el respecte a la llei i a la veritat han estat menystingudes o objecte de crítiques violentes. És necessari restablir-les a plena llum, sense polèmiques plenes d'odi i sense accents de revolta, sinó amb intel·ligència, varietat i sinceritat. Cal informar l'opinió pública. La joventut ha de ser instruïda per la premsa, la ràdio i l'ensenyament; la democràcia i el respecte a la llei han de quedar impresos en tots els esperits i en totes les consciències. ●

EDUCACIÓ: ART O ARTESANIA

Nicolas Grimaldi

XXIIè Curs d'Estiu del GEN-Fundació Relleu
Barcelona, 3 de Juliol de 2003
Escola Sant Gregori

Si educar és fer un home a partir d'un noi que encara no ho és, tota educació pressuposa una idea del que ha de ser un home. Hi ha doncs una metafísica darrera cada antropologia i una antropologia darrera cada pedagogia.

Si pot haver-hi una ciència de l'educació, l'educació pot ser una artesania. N'hi ha prou amb aplicar procediments, regles, tècniques. Però això només és possible si és possible que l'alumne sigui un objecte pedagògic.

Si l'educació es dirigeix, en cada individu, a allò que en ell hi ha de més secret, de més interior, de més indeterminable, per tal que es reconegui a si mateix, l'educació actua d'una manera semblant a la música. En escoltar-la ens adonem que viuríem més a prop de nosaltres mateixos si poguéssim dilucidar allò que ens diu. Dilucidar: això és el que intenta l'educació. Fer que cadascú es reconegui i reconegui. És aleshores que l'educació és un art.

Hem de distingir l'aprenentatge de la instrucció o ensenyament, i de l'educació pròpiament dita.

L'aprenentatge consisteix en la transmissió d'una habilitat pràctica determinada. S'aconsegueix a través del coneixement d'unes regles i de la imitació d'uns gestos. Cal fer com el mestre. La repetició hi és fonamental i la tradició hi té un paper eminent. La finalitat de l'aprenentatge és l'eficàcia.

La instrucció és la transmissió d'un saber teòric. A través de la transmissió de coneixements bàsics s'ensenya a aprendre i es fa descobrir

El professor N. Grimaldi

com descobrir. No n'hi ha prou amb reflexionar sobre un saber, cal saber reflexionar. L'instrument de la instrucció és el raciocini, el mètode, l'argumentació. La finalitat, la capacitat d'innovar, pel descobriment de la veritat.

L'educació pròpiament dita és la formació en l'home d'allò que és pròpiament humà. Per a això, l'educació requereix models. Models d'una forma especial de sabiduria que no és cap coneixement. Models a qui ens voldríem assemblejar. Models d'abnegació, de donació, d'elegància espiritual, de generositat. L'educació és produeix només quan es desperta l'entusiasme. La seva finalitat és formar la sensibilitat espiritual creadora i el suprem valor a què aspira és la bondat i la fraternitat.

La meua tesi fonamental és que l'objectiu de l'educació és substituir cada vegada més en nosaltres l'individu per la persona.

Entenc per individu allò que està ja constituït en mi: allò que és meu. Un patrimoni genètic, uns determinismes, uns condicionaments històrics i sociològics, una identitat física i social, una identitat històrica, un temperament, un caràcter, unes aptituds innates, uns impulsos, unes simpaties i unes antipaties espontànies. Tot allò que jo no he elegit sinó que he rebut. Tot el que els altres poden veure en mi, jo mateix tal com sóc vist. Els altres m'identifiquen per l'individu que sóc.

L'individu que sóc, encara que no ho vulgui és sempre temporal, exposat al canvi. És patètic: només jo sento el que sento. És solitari: ningú no pateix el que jo pateixo quan pateixo.

Tot allò que és meu és involutari: jo no en sóc responsable, em ve donat. I encara que es tracti de la "meva" individualitat pertanyo jo més a ella que no ella a mi.

La persona, en canvi, s'ha de formar i descobrir. No és allò que és meu sinó allò que jo sóc com a ésser que espera alguna cosa d'ell mateix. La persona és invisible, inobservable, gairebé sempre secreta. És pura espera, intemporal, que ens obre la perspectiva del temps. És el que espero de mi mateix i el que em descobreix a mi mateix com a membre de la universalitat, com a testimoni de la humanitat. El que fa el meu autèntic "jo" és la consciència, pura espera originàriament relacionada amb l'infinit, l'eternitat, la beatitud, la perfecció, la mort. L'espera fa de mi un animal metafísic. Sóc persona pel tipus de relació que escullo amb l'absolut. I el que jo espero, l'horitzó de la meva esperança és el mateix que el dels

altres: la fraternitat, la veritat, la grandesa, la bellesa. La meva solitud davant d'aquest horitzó és al mateix temps una fraternitat perquè és la solitud que comparteixo amb els altres.

Jo sóc irresponsable del que és meu però sóc responsable del que anhele i desitjo. Em reconec en les meves aspiracions: descobrir la veritat, entusiasmar-me amb la grandesa, reconèixer la bellesa de l'abnegació, de la donació, del sacrifici. I en aquesta universalitat subjectiva estic en comunió amb els altres.

El que hi ha en mi de més personal és el que és menys individual i més universal.

Ningú no pot prescindir, però, de la seva individualitat. L'educació, per tant, ha de sotmetre la individualitat a la persona, en el benentès que cada persona ve marcada pel caràcter únic i insubstituïble de la seva individualitat. Cada

persona expressa la seva humanitat universal a través de la seva individualitat concreta. Anomenem personalitat l'estil, la manera com a través de la individualitat s'expressa cada persona.

És a través d'aquest esquema com entenem el que ens diu Plató sobre la primera de les activitats educatives, que és l'ensinistrament, el domatge de la individualitat a través del ritme, la gimnàstica, el cant, la dansa, per tal que sigui dòcil a la voluntat de la persona. Aconseguir que tot allò que és nostre sigui mode d'expressió d'allò que som. Que el cos expressi l'ànima, que en sigui el signe i no el sepulcre.

Kant deia que l'home és l'únic animal que ha de ser educat.

Com a animal, igual que els altres animals, l'home té el seu "telos", el seu destí, la seva meta i camina naturalment cap al seu compliment. Però

per a ésser realment home, què és el que hauria d'acomplir?

Pregunta absurda. L'home és l'únic animal el "telos", la finalitat del qual és aleatòria. Això va ser notat ja fa molts segles: per això Heròdot ens parla de tantes humanitats, de tantes tribus

i nacions. Per això Plató ens diu que cadascú ha d'elegir-se i aconseguir-se d'acord amb la seva naturalesa, és a dir, que cadascú té una manera personal i única d'interpretar en ell la humanitat. Per això el que cal, en educació, és ajudar el jove a elegir-se i a aconseguir el que ha elegit.

Elegir-se: aconseguir que trobi, que imagini, que es representi els diversos tipus d'home i els exemples més elevats d'humanitat. Que es reconegui en uns i que descobreixi què és el que li és aliè. Que s'assigni un jo paradigmàtic construït sobre el que ha trobat, ha imaginat i s'ha representat.

Aconseguir-se: elegir el paper social que li permetrà expressar la seva personalitat. Si s'encén per la passió de la veritat teòrica, que no es faci polític o advocat. Si elegeix el valor suprem de l'abnegació, que no es faci botiguer. Si l'arrosse-

**La persona s'ha de formar.
No és allò que és meu sinó
allò que jo sóc com a ésser
que espera alguna cosa
d'ell mateix**

El director del curs, J. Sales, durant la presentació de la conferència.

ga l'afany d'expressar-se que no es faci notari. Que vulgui el que vol i que vulgui voler. Que vulgui voler i que vulgui al llarg del temps el que va voler un dia. La perseverància és la qualitat essencial del jo. I això ens porta a l'educació primera, que és la de la voluntat, i al bon ús de la severitat i el mal ús de la indulgència en educació. Perquè hi ha un bon ús i un mal ús tant de la indulgència com de la severitat.

Comencem per l'encant de la indulgència: sempre ens sentim inclinats vers aquelles persones que troben que ja està bé tal com som i que veuen com a indefectiblement estimable tot allò que fem.

El mestre indulgent és aquell que ens treu tota la inquietud de no saber qui som, què som capaços de fer i què val allò que fem. "No us inquieteu. Tot va bé", ens diu. I moltes vegades, com a "expert", considera que allò que és possible ja ha estat realitzat, que és inútil voler allò que no es pot aconseguir, que el present és la mesura del futur, que no tenim per què desesperar-nos per la senzilla raó que no hi ha res a esperar.

En considerar-me com una "cosa" que és el que és, el mestre indulgent ens treu tota llibertat de saber qui som, què podem i què val el que fem i dóna una coartada tranquil·la i encoberta a la nostra inèrcia, a la peresa, que és la patologia de l'escola. Una peresa que pot provenir de la manca d'ambició però que més freqüentment

prové de l'excés d'ambició, que em produeix la por i l'angoixa de no complir, de no encertar les meves decisions, de no tenir prou empena i que a la llarga em paralitza.

La indulgència del mal mestre és en el fons una forma de menyspreu i de desconeixement d'allò que és propi de la vida i de la voluntat, de no saber que sempre hi ha més en l'efecte que en la causa i que a la vida, la causa és substituïda pel propi efecte. Tant li fa al mestre indulgent que no tinguem aquest anhel propi de la vida. Ja està d'acord que visquem com els morts, que ja són per sempre el que són.

En canvi la severitat exigeix del present que compleixi les promeses del futur. Manifesta a l'alumne que els altres esperen d'ell el que potser ell mateix no s'atreveix a esperar.

El mestre sever és el que no consent que l'alumne dimissioni d'ell mateix: "et deus a tu mateix: aquest petit esforç que ara refuses és el que faltará quan arribi el moment de les grans coses que has de fer. Ho dic perquè ho sé. Si avui no vols tot el que pots demà no podràs tot el que vols".

El mestre sever és el que, utilitzant una terminologia bergsonian, aconseguix quant a la inèrcia de l'alumne el que l'"élan vital" aconseguix amb la matèria. L'impulsa a viure, és a dir, a esforçar-se en anar una mica més enllà del que projectava.

La severitat, però, només està permesa a l'entusiasme: donar confiança, bufar sobre una espurna per tal que s'aixequi un incendi. No es tanca en el que, empíricament, ara és, com la indulgència, sinó que es llança a un món intel·ligible i indefinidament obert.

L'educació té tres objectius bàsics: a) fer el nen sociable. b) desenvolupar les seves aptituds i ajudar-lo a exercir-les en la societat. c) afinar la seva sensibilitat i cultivar la seva humanitat. Per a aconseguir-los cal educar la voluntat, formar la intel·ligència (l'enteniment kantià) com a facultat d'adaptació a l'acció i iniciar-lo en la vida de l'esperit, en un sentit similar a com Kant parla de la raó i Bergson de la intuïció i l'impuls vital.

L'educació de la voluntat és prèvia i condició indispensable de qualsevol acció ulterior. Per tal que la persona no sigui esclafada o invadida per l'individu que és, els impulsos han d'ésser domats i dominats. Recordem que Kant ens deia que la disciplina domestica el salvatgisme i converteix l'animalitat en humanitat.

No tota espontaneïtat és llibertat ni tota submissió és servatge: més aviat al revés. Fer el que "em dona la gana" no és fer el que vull. No poder resistir els impulsos és impossibilitar-se per aconseguir, acomplir, acabar qualsevol cosa. Deixar-se anar al plaer o al caprici immediat és relaxar la tensió i fer de l'individu un centre tirànic al qual tot esdevé relatiu.

Si vull realment el que vull, si vull aconseguir el que sigui, m'he de sotmetre, en primer lloc, a l'ordre de les coses i a les regles del mètode i això costa esforç i exigeix perseverança: és així com la persona és fa l'amo de les coses i domina la seva individualitat.

Tant Plató com Kant consideren que en el nen la disciplina consisteix sobretot en sotmetre's a la regularitat. Aconseguir això és la primera missió de l'escola: horaris regulars, regles de conducta, regles de mètode, matemàtiques, gramàtiques, etc. Serà dins d'elles que es desenvoluparà

l'afició al treball, amb paciència, ordre i atenció. I poc a poc la persona anirà substituint-se a l'individu, convertit en dòcil expressió del jo autèntic i em convertiré en alguna cosa que no era.

La formació de la intel·ligència:

Diu Kant que les regles de l'enteniment són les lleis de la intel·ligència. Bergson, de manera similar ens diu que les lleis de la matèria fonamenten les regles lògiques de la intel·ligència. La intel·ligència, doncs, construeix, fabrica teories de la mateixa manera que fabrica instruments i màquines: és essencialment artesanal, fa de l'home l'"homo faber".

Les teories científiques expliquen els fenòmens de la naturalesa, és a dir, ens ensenyen el procediment per produir efectes "semblants" als que observem en la naturalesa. Sí, doncs, els efectes són semblants a la realitat, les teories seran semblants a la veritat. El criteri de la ciència és doncs la "verosimilitud".

La tècnica teòrica que és la ciència té com a objectiu últim l'eficàcia, l'èxit. Plató opina que el seu nom autèntic és precisament el de tècnica.

La tècnica teòrica que és la ciència té com a objectiu últim l'eficàcia, l'èxit. Plató opina que el seu nom autèntic és precisament el de tècnica.

L'educació de la voluntat és prèvia i condició indispensable de qualsevol acció ulterior.

Perquè com qualsevol altra tècnica, les ciències han de canviar per a ser més eficaces: es rectifiquen, s'ajusten, s'arrangen, s'adapten, i, en certs moments, muten: és així com progressen. Per tant, la formació de la intel·ligència consistirà en: 1.- adquirir, assimilar, incorporar-se mètodes diversos en quant són procediments eficaços. 2.- inventar nous mecanismes, noves maneres d'actuar i noves tasques a escometre. Així es desenvoluparan una sèrie d'aptituds: astúcia, enginy, destresa. La formació de la intel·ligència fa els homes llestos, astuts, hàbils, capaços d'aprofitar les oportunitats i circumstàncies, d'adaptar-se, de trobar solucions.

Però al mateix temps, la intel·ligència, facultat enginyosa de l'adaptació, és també facultat de representació.

L'home llest, imaginatiu i enginyós que administra i regeix les relacions amb els objectes del món, tendeix a representar-se a si mateix com

un objecte més del món. Ningú no es veu a si mateix com veu els altres i per això intenta veure's tal com creu que els altres el veuen. I així s'insinua un altre tipus d'acció de la intel·ligència, l'astúcia per a insinuar-se, ser vist, imposar-se, fer-se famosos. D'aquí l'anomenat "do de gents", la intriga, les manipulacions per tal d'aconseguir d'ésser percebut com un objecte important pels altres i aconseguir així un lloc, una posició alta que sigui vista de tot arreu, ocupar un màxim d'espai. "Esse est percipi", ésser és ésser percebut.

Les conseqüències d'això són: en primer lloc una ontologia fantasmàtica: tot ho fem imaginant la imatge que els altres imaginem de nosaltres. Tot és pura imatge d'una imatge. En segon lloc una psicologia de la sofisticada i de la impostura: sóc allò que sóc vist, o allò que es diu de mi. Puc doncs, "encarregar" la meva imatge, tenir "gestors" de la meva fama, "comprar-me" o "vendre'm". El jo és aleshores un centre descentrat perquè la meva imatge depèn dels altres. Esdevinc una sociable insociabilitat que intenta sotme-

tre els altres, quan en realitat cada iniciativa meua queda sotmesa als altres, a qui he de complaure, seduir, comprar. Per sotmetre, m'he de sotmetre.

Serà potser per això que entre els homes públics trobem els tipus més astuts i menys interessants?

L'educació ha d'ésser alguna cosa més.

Hi ha alguna cosa d'espiritual en la vida i alguna cosa de vital en l'esperit.

Podríem definir la vida com una tendència originària a créixer, a arribar a la pròpia forma adulta, a reproduir-se, a evolucionar. Tot passa "com si" una voluntat, un desig, un esforç, fossin en el mateix inici de la vida. Leibniz i Berg-

son ens instrueixen de forma eminent sobre aquest fet.

La sensació és inherent a la vida animal. Ara bé, la sensació es reflecteix en ella mateixa, sentir és "sentir que se sent". La reflexivitat és coextensiva a la vida. I així com la vida es reflecteix en consciència, la tendència es reflecteix en espera. L'espera, en l'home, és la mateixa consciència. Per això podem dir que l'espera és originàriament el sentit de la ultimitat, és escatològica i per tant, metafísica, relacionada originàriament amb un horitzó que va més enllà del món, un horitzó d'eternitat, d'infinitud, de perfecció, de beatitud, l'horitzó de la nostra mort. La vida doncs té un

caràcter fonamentalment espiritual. Per això podem parlar a un nen de tres anys de Déu, del cel, de bondat infinita, i ensenyar-li el paretre i el catecisme, i ho entén.

Cal distingir l'ordre de la vida, que és essencialment centrífug, de l'ordre de la representació, que és essencialment centrípet, i produeix una insuperable obsessió de vanitat i una frustració insuperable: gelosia, enveja, fatuïtat. La vida en canvi és propaga-

ció, difusió, reproducció: m'identifico a la intensitat d'allò que experimento, m'alegro en l'entrega, la dedicació, l'abnegació, que és tant la indiferència com la prodigalitat del meu jo. Quantes flors s'emporta el vent, que no arriben a donar fruit! Però l'arbre no es cansa de fer flors.

La vida és l'expressió i l'experiència del hiatus, de l'abisme entre la immanència i la transcendència, entre el que passa i el que esperem. La vida és la relació originària a l'absolut.

La literatura i la filosofia són els millors instruments per iniciar l'home en la seva humanitat i fer-li experimentar l'universal espera i l'universal fracàs. Però entrar en aquest tema

Cal distingir l'ordre de la vida que és essencialment centrífug, de l'ordre de la representació, que és essencialment centrípet, i produeix una frustració insuperable: gelosia, enveja, fatuïtat. La vida en canvi és propagació, difusió, reproducció.

exigiria una altra sessió. Deixeu-me dir només que August Comte, que va inventar el positivisme com a mètode perquè l'home esdevingués adult, després de dir-nos com la ciència educa la intel·ligència, posa l'amor com a principi per a aconseguir aquesta plenitud humana. L'amor és el darrer fi i valem exactament el que donem per amor.

La finalitat essencial de l'educació és doncs superar la peculiaritat de l'individu per aconseguir la universalitat de la persona. Si com a individu estic separat dels altres com a persona estic unit fraternalment a tots per l'experiència universal de l'espera i del fracàs. Em sento company de tots en la mateixa solitud, disposat al lliurament, a la donació, al "sacerdoci de la mediació". Sé que l'única manera de no perdre la vida és haver-la donat i que l'únic mitjà de donar-la sense imposar la pròpia individualitat és el treball.

La feina essencial de l'educació és despertar i cultivar la persona malgrat l'egoisme sempre una mica tosc i presumit de l'individu.

(Text reconstruït a partir dels apunts del professor Grimaldi i de la transcripció magnetofònica de la seva conferència.

Atès que en un cert moment va dir que "això queda per a una altra sessió" i que hi ha uns apunts del que pensava dir, en fem una transcripció)

La literatura, la filosofia inicien l'home a la seva humanitat.

El perill és el relativisme: considerar la cultura com un museu de les rareses, de les diferències.

Visió etnològica de la humanitat, considerar-la com un zoo, amb tantes espècies com costums, tants costums com tribus... amb una única cosa de comú: no tenir res en comú.

El mateix passa amb la filosofia com un museu dels pensaments més extravagants.

Això condueix a la curiositat i a la tolerància, però en canvi es perd el sentit de la veritat.

L'autèntica educació no consisteix en representar-se les diferents maneres de pensar i de viure, sinó en fer-se seva l'experiència de tots. Viure des de dins el que viuen els altres.

El professor N. Grimaldi

La literatura com a educació sentimental.

a) mimetitzem interiorment (una imaginació sense imatge).

b) experimentem l'essència pura de totes les emocions i de tots els sentiments en identificar-nos amb cada personatge en tantes i tantes situacions diferents. És així com experimentem l'art amb més intensitat que la vida.

c) coneixem per dins les subtileses dels més mínims matisos de l'objectivitat.

d) experimentem que cadascú podria ésser qualsevol dels altres. El proïsme és més pròxim del que suposem.

El mateix A. Comte va dir que l'educació estètica ha de prevaler sobre l'educació científica.

La filosofia com a experiència de la trivialitat: ens fa entendre el perquè del que vivim.

La vida és tendència, que és espera, que té un horitzó escatològic.

a) el vertigen de la partida (Sartre: "je sens que des oiseaux sont ivres...")

b) la nostàlgia de la felicitat perduda.

c) la decepció d'experimentar el real menys intens del que havíem imaginat (el descobriment del real com a interval, mediació...)

d) l'impuls irresistible vers la felicitat promesa (la universalitat de la temptació)

e) cadascú se sent (per la seva espera), més gran que ell mateix, i (pel que compleix), inferior a si mateix. Clandestinitat del jo, i secreta decepció d'un secret fracàs.

La filosofia com a solitud universalment compartida.

Ningú tan solitari com un filòsof. En la seva feina no hi ha treball en equip, ni divisió del treball.

Pensa sol, però el que pensa tots ho pensem en ell (universalitat subjectiva).

Per entendre un filòsof:

- a) viure'l, descobrir les seves obsessions.
- b) descobrir els seus postulats implícits.
- c) posar els nostres peus sobre les seves petjades.
- d) fer nostre el seu pensament: el que ell era, jo ho sóc ara.

La "philosophia perennis".

Encara que desenvolupin teories diferents

(àdhuc oposades) expressen les mateixes experiències.

Les estructures mentals són idèntiques per bé que s'expressin en estructures lògiques diferents:

- a) idea de perfecció.
- b) idea de Déu (extens, inextens).
- c) llibertat (contingència, necessitat).
- d) estructura antagonica de la realitat (Plató, Leibniz, Bergson)

L'exercici de la filosofia ens fa experimentar:

- a) que hi ha una experiència del pensament (no es pensa el que es vol).
- b) que cadascú és tots els altres.
- c) que hi ha una història d'allò esperat (el domini de la naturalesa, les tècniques, les ciències), però no hi ha història de l'espera (de la consciència, de la filosofia).

Aristòtil té els seus contemporanis disset segles més tard. ●

DEMOCRÀCIA I PODER MEDIÀTIC

Yves Charles Zarka

1. L'alternativa

En les societats democràtiques els mitjans han esdevingut el terreny de lluites ferotges d'influència i de poder els envits principals de les quals són el domini de l'espai públic, el control de les produccions i en definitiva, la confiscació de les llibertats. Aquests envits són, en general, dissimulats, és a dir, que, paradoxalment, s'exerceixen precisament en nom d'allò que destrueixen. L'ocupació privada és realitzada, així, com a defensa d'allò públic; la homogeneïtzació de les produccions, en nom de la diversitat i de la concurrència; la negació de les llibertats en nom d'una de les seves formes més fonamentals: la llibertat d'expressió. Afany de beneficis, connivències político-mediàtiques, submissió al més poderós, aquests són alguns dels motors que mouen l'altra banda del mirall mediàtic, el cantó no immediatament visible dels mitjans. El fet ha estat examinat més d'una vegada, en certes ocasions amb gran precisió de detalls i amb unes anàlisis que posen a la llum del dia totes les peces de la màquina mediàtica. Citaré alguns dels estudis sociològics, antropològics, àdhuc filosòfics, que tenen una significació remarcable en el sistema de funcionament dels mitjans.

Malgrat anàlisis i crítiques repetides, les coses continuen igual o potser pitjor, i es degraden d'any en any i de dia en dia. El número dels *Dossiers du Grand Enchaîné* que té com a títol: "Télé, le maillon friç: audience, pouvoir, pailletes, argent..." (Tele, l'anella de plata: audiència, poder, pailletes d'or, diner...) dona nous exemples, amb la ironia que podeu imaginar.

El meu objectiu, en aquest estudi, és, evidentment, un altre: intentar definir les modalitats amb què els mitjans han arribat a ésser un poder, probablement el més gran dels poders, i els resultats d'aquest fet quant a l'esperit democràtic: el regne de la mediocritat i l'establiment de formes reptants de despotisme. Els mitjans han esdevingut, en efecte, un dels llocs més importants on es juga el futur de la democràcia. En dir això no puc deixar de pensar en una de les idees centrals de Tocqueville, que és, com sabeu, el pensador insuperable de la democràcia moderna. *De la démocratie en Amérique* mostra, en efecte, que la societat democràtica està confrontada constantment a una temible alternativa entre la llibertat i la servitud.

"Hi ha, en efecte, una passió viril i legítima per la igualtat que empeny els homes a voler ésser forts i apreciats. Aquesta passió tendeix a aixecar els petits al nivell dels grans; però també hi ha en el cor humà un gust depravat per la igualtat, que indueix els febles a voler estirar els forts cap al seu nivell, i que porta els homes a preferir la igualtat en la servitud a la desigualtat en la llibertat."¹

Si estenem aquesta temible alternativa, que Tocqueville limitava al terreny polític, per explicar el paper dels mitjans en les societats democràtiques, podem afirmar que són els agents directes del gust depravat per la igualtat, és a dir, la igualtat al nivell més baix possible. Aquesta és una de les raons de l'amplitud de la seva audiència i de la seva capacitat per portar la democràcia cap a la servitud més que no pas cap a la llibertat.

Per explicar el paper dels mitjans i de la seva influència sobre les societats democràtiques, convé examinar tres nivells. En primer lloc, el dels circuits econòmics, els mecanismes de poder i els procediments de control que permeten plantejar estratègies de captació i manipulació de l'opinió. En segon lloc, el nivell "mediològic" a través del qual l'instrument o vehicle mediàtic transforma el contingut que comunica

Observació: utilitzo sistemàticament la forma "mèdia" tant per al singular com per al plural (en realitat és un plural), encara que no estigui recollida en el diccionari de l'IEC.

¹ Alexis de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique*, ed. Eduardo Nolla, t. I, primera part, cap. III, Paris, Vrin, 1990, p. 66.

o transmet. Perquè els mèdia no deixen pas intacte allò que mediatitzen, sinó que ho seleccionen, ho modifiquen i ho transformen d'una manera tan total que no podem ni imaginar-ho, i això en tots els dominis socials, en la política però també en la cultura (ciència, filosofia, literatura, etc.). El tercer nivell és el de la seducció i captura del públic, és a dir, les modalitats del control i de l'augment de l'audiència. Aquest seria el pla d'una anàlisi sòcio-antropològica que podria mostrar com els mèdia connecten amb tendències existents en la societat democràtica per arrossegar-les cap a una igualació en la baixesa, la trivialitat i la vulgaritat. Karl Popper resumia això en una frase: quant a la televisió, feia notar que “la violència, el sexe, el sensacionalisme són els mitjans als quals els productors de televisió recorren més fàcilment: és una recepta sempre apta per seduir el públic”².

Com indicava més amunt, el que m'interessa en aquest escrit és mostrar l'efecte dels mèdia sobre l'esperit democràtic, o, si voleu, la manera com

el funcionament dels mèdia i el seu domini sobre l'opinió posen en perill, més o menys insensiblement, els valors i els principis fonamentals de la democràcia i obren el camí a noves menes de despotisme.

2. Un espai de llibertat

Abans d'entrar en aquesta anàlisi, voldria eliminar un possible equívoc. No dic que els mèdia, per ells mateixos i en general, facin córrer un risc a la democràcia. El que dic és que els mèdia han d'estar sotmesos als principis de la democràcia i no al revés. No són doncs els mèdia en general allò que critico, sinó la seva constitució en poder, i àdhuc en poder il·limitat, el seu domini de l'espai públic, el seu funciona-

ment autoreferencial que afecta i degrada les llibertats individuals i col·lectives i també les obres culturals (ciència, literatura, filosofia, etc.) i d'una manera general el que anomeno esperit de la democràcia. Per adonar-vos ben bé de la magnitud d'aquesta diferència, us proposo de mirar enera i de retornar un moment al final del segle XVIII, és a dir, a l'època de l'establiment d'un espai públic que tenia com a objectiu principal la lliure circulació de les idees a través de la llibertat de premsa. El mitjà (en aquest cas la premsa, és a dir, la impressió de llibres, de gasetes o de diaris) quedava, en aquell moment, subordinada a l'exigència de la lliure circulació de les idees. Si considerem, entre molts d'altres, l'escrit de Malesherbes *La liberté de la presse*, podrem comprendre, a partir del text, com els

mèdia podrien ser un instrument de llibertat, cosa que evidentment avui, a principis del segle XXI, no són. El text de Malesherbes va ser publicat a finals de 1788, alguns mesos abans de l'inici de la Revolució francesa. Malesherbes hi defi-

neix allò que, al seu entendre, és la posició que cal prendre en el moment de la convocatòria dels Estats generals. Malgrat la prudència del seu editor que intenta atenuar-ne l'abast aquest text defineix la llibertat dels mitjans de comunicació en nom de la llibertat de pensar i de la pura i simple llibertat. Malesherbes fonamenta la seva defensa de la llibertat de premsa en el que anomena un gran principi i que s'expressa en aquesta fórmula magnífica: “La llibertat fa sortir a la llum la veritat.”³

La seva argumentació es desenvolupa en quatre moments. El primer subratlla que “la discussió política de les opinions és un mitjà segur per fer aparèixer la veritat i potser n'és l'únic”. El segon ens mostra que aquesta discussió pública

**El que dic és que els mèdia
han d'estar sotmesos
als principis de la democràcia
i no al revés**

² Karl Popper, “Une loi pour la télévision”, a Karl Popper i John Condry, *La télévision: un danger pour la démocratie*, Anatolia Ed., 1994, p. 27.

³ Malesherbes, *Mémoires sur la liberté de la presse*, Genève, Slatkine Reprints, 1969, p. 276.

és impossible sense una mediació particular: la llibertat de la premsa. Només ella fa possible de difondre “sobre tota una nació les llums que abans només il·luminaven un nombre molt reduït de savis”⁴. El tercer consisteix en testificar que la impressió juga un paper directe en la constitució de l’espai públic: “La impressió presenta un camp més vast; és una arena on cada ciutadà té el dret d’entrar; la nació sencera es converteix en jutge, i quan el jutge suprem ha caigut en l’error, cosa que passa sovint, sempre hi ha la possibilitat de retornar-lo a la veritat.”⁵ El quart dedueix dels anteriors que la llibertat de premsa permet d’universalitzar la capacitat de manifestar la veritat. Deixa de ser patrimoni d’alguns filòsofs o autors il·lustres: “La gent de lletres ja no són com abans un petit nombre de privilegiats que tenien, només ells, el dret de parlar al públic (...). En el poble, en la classe dels artesans la majoria dels quals el segle passat no sabia llegir, s’hi han trobat talents literaris que han causat sorpresa.”⁶

Finalitzo aquí aquesta incursió al segle XVIII per retornar a l’anàlisi de la dominació dels mitjà sobre l’esperit democràtic, i en primer lloc sobre la forma i contingut de les obres.

3. La negació de l’obra en el producte

Fins ara he parlat dels mitjà sense especificar i en general, i he pogut donar la impressió que els posava tots en un mateix sac. És important, però, distingir: la premsa, la ràdio, la televisió, no tenen pas el mateix estatut. Difereixen tant pels continguts que poden vehicular com per la seva

audiència i per tant per la seva capacitat d’influir sobre l’opinió. Nogensmenys, no és possible establir distincions completament estanques. En primer lloc cal tenir present que a nivell de xarxes d’influència i mecanismes de poder, trobem sovint els mateixos actors mediàtics a la premsa, a la ràdio i a la televisió. Periodistes, polítics, homes de cultura o de pseudocultura circulen de l’una a l’altra, d’un espai a un altre i constitueixen una casta tancada que no concep cap mena de debat que no sigui entre els seus membres i que promouen mútuament llurs produccions (llibres, films, emissions diverses), per insignificants que

siguin. Aquesta casta mediàtico-política-cultural es reproduïx per cooptació. Combina la reverència davant dels poderosos, la prudència davant del diner, el conformisme i les connivències, tal com Serge Halimi ho ha mostrat sense embuts en la seva obra *Les nouveaux chiens de garde*⁷. En segon lloc cal observar que entre els mitjà, la televisió

ha arribat a ser molt ràpidament hegemònica: és la que dóna el to. Finalment, els mitjà comporten un cert nombre de modalitats de funcionament comunes.

Si considerem aquest darrer aspecte, ens adonem que els mitjà no deixen pas intacte l’objecte mediatitzat. És a dir, el mitjà de comunicació o d’informació actua sobre el contingut d’allò que és comunicat i sobre la informació transmesa.

Examinaré dues modalitats d’aquest procés: a) la transformació de l’obra en producte. b) la reducció de la cultura a la diversió.

A / La transformació de l’obra en producte

“Aquesta casta mediàtico-política-cultural es reproduïx per cooptació. Combina la reverència davant dels poderosos, la prudència davant del diner, el conformisme i les connivències”

⁴ *Ibid.*, p. 266.

⁵ *Ibid.*, p. 267.

⁶ *Ibid.*, p. 269.

⁷ Paris, Le Seuil, 1997.

La transformació de l'obra en producte és la transposició sobre les obres culturals d'una determinació constitutiva de la societat capitalista: el regnat de la mercaderia o la transformació de tot valor en mercaderia. Quan Guy Lebond analitzava la societat de l'espectacle en l'obra d'aquest títol⁸, subratllava amb tota la raó del món que el que hi ha en el fonament d'aquesta societat és la mercaderia. El segon capítol d'aquest llibre es titula, precisament: "La mercaderia com a espectacle". És en la mesura que transforma tot valor (tant si es tracta d'una persona, com d'una cosa, o d'una capacitat, etc.) en mercaderia, que la societat de mercat tendeix a produir-ne un doble. És evident que els mèdia, i en particular la televisió, tenen un paper fonamental en el desdoblament especular de la mercaderia, és a dir, en la constitució de la mercaderia/espectacle. La capacitat d'apoderar-se de les obres de l'esperit que tenen els mèdia depèn directament de la possibilitat de convertir-les en un simple producte. Precisem: les obres literàries, musicals, pictòriques, etc. són també productes. No es produeixen en un *vacuum* econòmic. Tenen un cost i cal vendre-les. Podem anar més enllà i considerar la comercialització d'una obra com un element fonamental de la seva difusió i de la seva vida. Però sempre la seva característica de producte resta exterior a l'obra. L'obra té un autor, la seva importància no depèn de com ha estat rebuda en el moment de la seva aparició, ni de les xifres de la seva difusió. En canvi, un producte és el resultat d'una cadena de producció, té un cost, cal vendre'n un cert nombre d'exemplars per tal que sigui rendible. Ara bé, quan la lògica del producte s'imposa a l'obra com a tal obra, al mateix temps la modifica substancialment. L'obra és destruïda pel producte. L'acció dels mèdia reforça aquesta lògica del producte, enfrontada a la lògica de l'obra. És per això que la poesia pràcticament ja no s'edita i que, en general, hi ha un abandó quasi absolut de sectors sencers de la vida de l'esperit. Hom ajuda

gairebé exclusivament els productes dels quals es preveu una difusió ampla, es fabriquen artificialment *best-sellers*, etc.

B/ Reducció de la cultura a la diversió

La dominació dels mèdia sobre les obres culturals tendeix a reduir-les a una funció de diversió. No és que la diversió sigui nefasta per a les obres culturals, o que calgui eliminar les diversions, cosa que seria absurda. El que afirmo és que quan la diversió esdevé una regla o una norma segons la qual s'evaluen totes les obres, el resultat és un gran empobriment cultural. Ni la literatura, ni la poesia, ni molt menys la filosofia tenen com a funció principal la de divertir. I si afegim que la diversió ha d'interessar la majoria de la gent, és fàcil entendre que en certs casos, en el de la diversió audiovisual per exemple, el contingut s'aproxima al grau zero de la intel·ligència i de la cultura, com he procurat mostrar en el número 7 de *Cités*, dedicat especialment a l'"era de la diversió"⁹. Podem veure, doncs, com, en els dos punts que acabo d'analitzar, els mèdia modifiquen el contingut d'allò que transmeten i produeixen un empobriment cultural¹⁰.

4. La nova censura

Quan pensem en la relació entre els mèdia i l'opinió, considerem en general que la pluralitat dels mèdia i la competència que hi ha entre ells garanteixen a la vegada la diversitat de la informació i la possibilitat per part de la gent d'adquirir per ells mateixos una opinió autònoma. Podem estar segurs, però, que la pluralitat i la concurrència produeixen necessàriament aquest efecte de diversificació? No voldria entrar ara en el detall de les explicacions referents a l'estructuració de les relacions de força i del camp simbòlic que determinen les posicions dels diversos mèdia entre ells. Pierre Bourdieu¹¹ i altres han mostrat com les relacions de força, que no són percebudes com a tals pels periodistes, ni molt menys pel públic en general, es tras-

⁸ Guy Lebond, *La société du spectacle*, Paris, Gérard Lebovici, 1971 (la primera edició és de 1967).

⁹ Y. C. Zarka, "L'homme démocratique et le divertissement", a *Cités* 7, Paris, PUF, 2001.

¹⁰ Cf. sobre aquest punt, Thomas de Koninck, *La nouvelle ignorance*, Paris, PUF, 2000, i Jean-Jacques Wunenburger, *L'homme à l'âge de la télévision*, Paris, PUF, 2001.

¹¹ Pierre Bourdieu, *La télévision*, Le Seuil, 1988, p. 45 i sg.

lladen a altres nivells en forma d'una competència que no és de cap manera una garantia de diversitat¹². Per dir-ho d'una altra manera, hi ha una cara objectiva i una cara subjectiva de la competència entre els mèdia. La cara objectiva és econòmica, i és la cara desconeguda dels actors de la competència. Aquests només podran veure la cara subjectiva d'una competència entre periodistes i mèdia per l'audiència. Ara bé, aquesta darrera competència, en lloc de garantir la diversitat de la informació, condueix, al contrari, a una homogeneïtzació dels continguts i dels tipus d'informació. És a dir, l'audiència, que és, per reprendre una expressió de Pierre Bourdieu, el déu amagat de l'univers dels mèdia, indueix els actors del camp mediàtic a una conducta mimètica que no té per finalitat ni l'objectivitat ni l'exactitud ni la profunditat, sinó la recerca del *scoop*, d'allò sensacional en la reproducció d'allò que és idèntic, i en cap cas la diversificació. Podem comprendre, doncs, com és que els telediaris s'assemblen tant entre ells, amb diferències gairebé imperceptibles.

Quant a la relació amb el públic, és a dir, quant a la formació de l'opinió, podem afirmar que la influència dels mèdia sobre la societat contribueix de manera decisiva a la creació d'una nova censura, una censura dolça, sense coacció externa, i gairebé sempre subreptícia.

Per mostrar-ho, torno encara a Tocqueville, que mostrava ja com la societat democràtica americana (podríem generalitzar però la seva tesi a totes les societats democràtiques), era conduïda a la formació d'una opinió majoritària, el que hom anomena opinió pública:

“La majoria té doncs als Estats Units un immens

poder de fet i un poder d'opinió gairebé tan important; i quan s'ha format una opinió pública en relació a alguna qüestió, no hi ha, per dir-ho d'alguna manera, cap obstacle que pugui no ja impedir sinó ni tan sols retardar el seu camí ni donar-li temps d'escoltar les veixes dels que aixafa al seu pas. Les conseqüències d'aquest estat de coses són funestes i perilloses de cara al futur.”¹³

Aquesta anàlisi de la formació d'una opinió dominant forma part de les explicacions que dona Tocqueville d'un dels vicis naturals més importants de les societats democràtiques, és a dir, l'establiment d'una tirania de l'opinió. Aquesta concepció de la formació d'una opinió dominant té per a nosaltres un doble interès. En primer lloc, mostra que l'opinió pública és una norma constrenyent i al mateix temps insensible que s'imposa a l'opinió individual sense que se n'adoni i que no permet de cap manera la contradicció. En segon lloc, va acompanyada de l'anàlisi de

**Podem afirmar
que la influència dels mèdia
sobre la societat
contribueix de manera decisiva
a la creació
d'una nova censura**

la constitució d'una nova forma de censura i d'un nou esperit de servilisme. El caràcter irresistible i exclusiu de l'opinió pública la transforma en una censura insensible o simbòlica a la qual els individus es sotmeten sense adonar-se'n. La democràcia comporta sempre aquesta possibilitat de veure com es produeix una tirania de l'opinió que és una tirania impersonal, una tirania sense tirà, l'eficàcia de la qual és molt més gran que no la que tingué la persecució de la Inquisició:

“La Inquisició no ha pogut mai impedir que circules sin per Espanya llibres contraris a la religió de la majoria. L'imperi de la majoria ho fa millor als Estats Units, ha eliminat àdhuc la idea d'escriure'n.”¹⁴

¹² *Ibid.* p. 46.

¹³ *De la démocratie en Amérique, op. cit.* II, VII, p. 194.

¹⁴ *Ibid.*, p. 201.

Aquesta censura democràtica no sotmet l'ànima a través del cos, sinó que va directa a l'ànima. Impedeix, sense coacció externa, que certes opinions siguin exposades o publicades. Tocqueville hi veu, com he indicat, un vici natural de la democràcia, és a dir, una tendència intrínseca que replanteja i fa dubtar de certs valors i principis que li són inherents, en particular la llibertat d'esperit.

La formació de l'opinió dominant imposa també un nou servilisme, ampliat a totes les classes de la societat, que emmotlla els esperits sobre un model únic.

“Cap escriptor, sigui quina sigui la seva fama, no pot defugir l'obligació d'encensar els seus conciudadans. La majoria viu doncs en una perpètua adoració d'ella mateixa; només els estrangers o l'experiència poden fer arribar certes veritats a les orelles dels Americans.”¹⁵

Ara bé, aquests conceptes –nova censura, servilisme generalitzat, adoració pròpia, etc.– expliquen els components constitutius de l'opinió en una societat democràtica i ens presenten unes categories molt ben adaptades per explicar la manera com els mitjans actuen sobre l'opinió i contribueixen decisivament a la seva formació.

3. Un poder sense límits

Si els mitjans tenen un pes decisiu sobre la formació de l'opinió, és que han esdevingut un poder i sens dubte el major poder, les conseqüències del qual poden ser funestes per a la democràcia. Crec que la tesi fonamental de Karl Popper en el seu text sobre la televisió, segueix essent de la més rabiosa actualitat.

“La democràcia consisteix a sotmetre el poder polític a un control. Aquesta és la seva característica essencial. No hauria d'existir en una democràcia cap poder polític incontrolat. Ara bé, la televisió ha esdevingut avui dia un poder colossal; podríem dir que potencialment és el més gran de tots, com si hagués reemplaçat la veu de Déu. I això continuarà així mentre seguim suprant els seus abusos. La televisió ha adquirit un poder massa extens a l'interior de la democràcia. Cap democràcia no podrà sobreviure si no s'acaba amb aquesta omnipotència.”¹⁶

El que Popper diu de la televisió es pot aplicar també a la resta del poder mediàtic. El problema important és doncs el següent: els mitjans són necessàriament un poder? Si no és així, com és que s'han constituït en poder sense contrapoder, en poder il·limitat?

Em penso que podem concebre un funcionament dels mitjans que els retorni a la seva vocació inicial de comunicació, d'informació i de crítica de la vida pública. Quan examinem els mitjans en la seva primitiva funció, que és instrumental, és possible restituir-los la seva positivitat com a organismes capaços d'aixecar debats i de mostrar els diferents aspectes de les qüestions per tal de clarificar els problemes. Ara bé, els mitjans esdevenen un poder quan es desvien d'aquesta vocació inicial d'informació i de crítica per convertir-se en quelcom autoreferencial, és a dir, quan cerquen per damunt de tot l'augment de la seva audiència. És per aquest biaix que es converteixen en un poder que tendeix a créixer constantment. Els mitjans assumeixen cada vegada menys la seva funció d'expressió del debat públic en el qual la societat s'informa i intenta comprendre's a si mateixa.

Si els mitjans tenen un pes decisiu sobre la formació de l'opinió, és que han esdevingut un poder i sens dubte el major poder, les conseqüències del qual poden ser funestes per a la democràcia

¹⁵ *Ibid.*, p. 200

¹⁶ Karl Popper, *op. cit.*, p. 35-36

D'instàncies crítiques es converteixen en instàncies de poder. En lloc de constituir un element decisiu per a la vida pública, cultural i democràtica, porten a una disgregació de l'esperit democràtic. Es converteixen així en un quart poder diferent dels altres perquè no té cap fre. Els tres poders tradicionals, el legislatiu, l'executiu i el judicial, mantenen una distinció i una limitació recíproca -almenys de dret- però el poder mediàtic no té cap aturador, cap instància de control, de manera que la seva expansió no té límits. La més petita observació sobre el poder d'aquest poder sense límits és estigmatitzada immediatament com a provinent d'un esperit de dictadura, antidemocràtic i enemic de la llibertat.

Tocqueville mostrava, com hem vist, que l'opinió pública és un jutge absolut: tots els poders li queden subordinats. Ara bé, com que els mitjans exerceixen el seu poder sobre l'opinió, és a dir, sobre el jutge absolut, podem comprendre que siguin el més gran dels poders, capaç de fer i desfer les reputacions, de condemnar, d'executar la sentència i de presentar-la com a espectacle, tot plegat en una autocelebració tan grotesca com inaguantable. Els mitjans només parlen d'ells mateixos, només fan que autoglorificar-se en un vertigen d'autoadoració que els fa oblidar la seva veritable funció. Aquestes són les conseqüències del seu poder sense fre¹⁷.

Podem comprendre doncs, amb aquestes consideracions, les maneres com els mitjans poden aconseguir d'imposar formes reptants de despo-

tisme. En primer lloc, per l'acció i la manipulació de la informació. En segon lloc pel fet que qualsevol personalitat política o d'altra mena que garanteixi l'augment dels tiratges o de l'audiència pot pretendre arribar a les funcions més elevades de l'Estat. Hem vist fenòmens d'aquesta mena en més d'un país democràtic: a França, als Estats Units o darrerament, amb Silvio Berlusconi, a Itàlia. Tant les institucions com l'esperit democràtic poden ser afectades pel poder dels mitjans. El que entenem per "governabilitat" hauria de desvetllar els nostres temors.

6. Per sortir de l'atzucac

Per impedir que els mitjans arribin a tenir conseqüències funestes per a la democràcia, cal que es pugui produir una reflexió col·lectiva i es pugui obrir un debat públic. Es poden pensar solucions constitucionals, jurídiques i legislatives susceptibles de retornar als mitjans la seva veritable funció. Tot això té com a dificultat afegida que cal que la democràcia lluiti contra una de les seves tendències naturals.

Ens trobem doncs davant la formidable alternativa pròpia de la democràcia: cal que l'esperit de llibertat venci les tendències a la servitud. ●

Traducció: Jordi Galí

Una part d'aquest article va ser publicada a *Le Monde* el 30 de gener de 2002
Cités 10, Paris, PUF 2002

¹⁷ Cf. les anàlisis desenvolupades a propòsit del conflicte israelo-palestí en *Quel avenir pour Israël?*, entrevista de S. Ben Ami amb Y. C. Zarka, J. A. Barash i E. Yakira, Paris, PUF, 2001.

EUROPA COM A MISSIÓ

Jordi Sales

XXIIè Curs d'Estiu del GEN-Fundació Relleu
Barcelona, 4 de Juliol de 2003
Escola Sant Gregori.

1. El programa d'aquest curs parla de la difícil definició d'una missió europea com a estil de vida. El seu propòsit ha estat dotar-nos d'alguns materials per tal de mesurar-nos amb aquesta *dificultat*. Em penso que el contingut de les lliçons que d'una manera o d'un altra anirem publicant a la revista *Relleu* per tal de possibilitar-ne el seu estudi més reposat ens donaran alguna densitat (vg. l'editorial del núm.74 així titolat) per tal de mesurar-nos des de les nostres responsabilitats amb el compliment d'aquesta dificultat com una tasca. La publicació de *L'home dislocat* i les lliçons del Professor Grimaldi sobre l'art, l'escola i el treball van dirigides a situar-nos al parlar d'Europa en el terreny central on treball, art i escola (TAE) és el dia a dia de la veritat i el bé possibles i no una zona ajardinada per tal d'anar-hi pronunciant discursos. El recent assaig del nostre Ferran Sàez *Què (ens) passa?*¹, també pot ajudar-nos. El discerniment espiritual bàsic on juguem el futur d'Europa i el nostre futur es juga en torn a la qüestió següent: *què fem amb les nostres fragilitats?* Al llibre del professor Grimaldi s'hi cita al cap. 3 un text d'Aragón de l'agost de 1920: *"Hom ha fet lleis, morals, estètiques per induir-vos a respectar les coses fràgils. El que es fràgil s'ha de trencar... trenqueu les idees sagrades, tot allò que fa venir llàgrimes als ulls, esmicoleu, trossegeu, us lliuro sense cobrar aquest opi més poderós que totes les drogues: destrosseu"*. Doncs, no, no i no. Sabeu què s'ha de fer amb el que és fràgil? Sabeu

què fem des de sempre les dones i els homes en els nostres bons moments amb el que es fràgil? Sabeu què us dic jo que s'ha de fer amb el que és fràgil? us ho diré també com Aragón sense cobrar res. *El que es fràgil s'ha de protegir!!!* I sabeu per què s'ha de protegir el que és fràgil? Perque nosaltres som fràgils, i allò millor de nosaltres es allò més fràgil. A la penúltima pàgina de *L'home dislocat* el professor Grimaldi davant la malenconia del seu amic historiador que dubtava si era o no era un supervivent de la seva civilització, amb l'evocació de la qual ha començat el seu assaig, afirma per tal de poder-lo tranquil·litzar: *"No hi ha res tan fràgil com aquesta humanitat que només recomença en cada home si ell la recrea"* (p.114). Tranquils, doncs, i a protegir fragilitats tant com podem.

L'origen de la dificultat és -diu l'editorial del núm.75 de la revista *Relleu*- *"que l'actual població europea ja és, i ho continuarà essent, fruit d'un creixement demogràfic negatiu, i, en conseqüència, els seus membres més joves no són sentits quotidianament com una aportació a una tasca que es realitza, sinó com un signe de lluïment de la millor formació que exhibeixen"*. Dit més brutalment ens dediquem a criar nenes i nens mimats i discursegem sobre Europa en zones ajardinades allunyades del dia a dia. Penso, també, que davant dels problemes diaris no s'hi val a entretenir una xerrameca sobre els seus contorns des del nostre joc d'optimismes i pessimismes circumstancials i de varietats ideològiques caducades. Hi podem aplicar al nucli de la qüestió la frase de Jean Monnet *"je ne suis pas optimiste, je suis déterminé"*. Determinats, doncs, a viure Europa com una missió ens toca obrar en conseqüència. Clement Atlee -el cap laborista anglès membre del gabinet de guerra de W. Churchill i que li guanyà les eleccions l'any 1945- escrivia: *si algú em demanava què féu exactament Churchill per tal de guanyar la guerra diria: "parlar-ne"*. L'anècdota és significativa per tal de desfer embolics entre l'eficàcia de la paraula i l'acció. Ens pot orientar ara a nosaltres en la tasca d'enfocar el que hem de fer amb la construcció europea. La primera acció de moltíssims dels afers humans és la paraula que els defineix i ens orienta.

¹ Ferran Sàez Mateu, *Què (ens) passa?. Subjecte, identitat i cultura en l'era de la simulació*. Proa, La mirada filosòfica. Barcelona 2003

² Citat per Simon Schama "Liberar a Churchill del mausoleo" epíleg a Roy Jenkins, *Churchill*.

Parlar-ne. De què hauriem de parlar? De com transformar una “feblesa rondinaire” en la *possibilitat d’una missió*. El DLLC de l’IEC defineix *missió* com l’obra que s’encarrega a algú d’anar a aconseguir. Ens cal, doncs, estar determinats en l’obra i sol·licitar amb autoritat als més joves a participar-hi. Amb l’autoritat del mestre sever que ens parlava ahir el professor Grimaldi. Una autoritat que té com a única font la nostra tensió vers l’ideal. Quan sentia l’esplèndida lliçó del professor Grimaldi sobre l’escola em recordava de la Madre Ángeles que als meus vuit anys em va etzibar com aquell que no diu res “*Ud. se cree que es el sabio Salomón y es un burro salido de la cuadra*”. Després d’aquesta floreta tan tendrament delicada un dedica la resta de la seva vida a dissimular perquè sap que ja l’han clissat. I en això estem.

2. Una feblesa rondinaire. No m’entretindré gaire en argumentar perquè l’ambient públic més bàsic de les nacions europees occidentals és una feblesa rondinaire. Com en molts problemes de la situació actual el problema té la mateixa estructura que el conte del vestit nou de l’emperador. La perspicàcia va unida a la innocència i el coratge. No és que no es vegi com són les coses, és que dir com són fa molta mandra i fa molta por. Molts ho veuen i t’ho diuen en veu baixeta i de nit, com Nicodem anava a veure a Jesús per por dels fariseus. Molts pocs gosen proclamar les evidències en veu alta, perquè la coacció del que s’anomena carrer i opinió pública d’una manera massa fàcil i ràpida fa enrera a molts³. Un monopoli de la puresa moral pacifista i cridanera domina els mitjans ben pensants amb consignes d’una mena de petita il·lustració ideològica mesocràtica d’exrevolucionaris enriquits. *Un altre món és possible* se’ns crida repetidament mentre se’ns invita a ensenyar el cul als nostres governants com a acte suprem de llibertat i de protesta.

En bona lògica -leibniziana, per exemple- és possible tot el que pot ser pensat sense contradicció. La noció o idea de món és filosòficament difícil perquè implica sempre la de totalitat de la realitat. Kant diu en algun lloc de la qüestió del món que és una creu pels filòsofs. El problema de l’eter-

Adenauer conversant amb J. Monnet

nitat del món o del seu origen en un creador diví és un problema filosòfic i teològic molt considerable. De qualsevol manera que ens hi possem res ens fa sospitar que els actuals aspirants a creadors o demiurges se’n sortissim millor que el seu predecessor real sigui el misteriós atzar o una divinitat del tipus que sigui. Tot sembla indicar que fóra bo conformar-se amb pretensions més modestes des d’un amor del món que enriqueixi en el goig *la possibilitat d’una missió*. Estimar el món vol dir que pensem habitualment que *no hi sobra ningú*. No és tan fàcil com pot semblar perquè en la història europea sovint sobraven ara els uns ara els altres, per a uns i altres definits ara d’una manera, ara d’una altra. Massa sovint als justos creadors de nous mons -com ara Robespierre, per exemple- els sobraven peces i feien rodar caps. La qüestió té alguna urgència perquè a moltes retòriques europeistes i pacifistes els sobra molta gent per tal de trobar-se emmirallats en la seva justícia. A nosaltres no ens sobra mai ningú, ni els rondinaires; només els demanarem, això sí, amb innocència i coratge, una sola cosa: que pensin que tots ells, la seva fina sensibilitat moral i els mitjans que tenen per a proclamar-la també són producte d’aquest mateix món que no els agrada gens. O és que ells no són parits per mare? Doncs, ja va bé que aquí, en el món sense màscares, ens coneixem tots.

3. La construcció europea al segle xx fou feta per homes que parlaven i actuaven moguts per un sentit de la vida com a missió. Certament no volien fer un altre món, volien evitar imperfeccions del que tenien davant dels seus ulls. I el que tenien davant dels ulls és el desastre europeu dels anys 1940. Per

³ Els mitjans a l’exercir un poder creixent provoquen com un terror o respecte envers les seves diguem-ne manies o dogmes i els seus sacerdots. Vg. Y-Ch.Zarka, *Democràcia i poder mediàtic*, en aquest mateix número.

tal de no alimentar cap confusió de les que mouen els nostres rondinaires “pacifistes” insistiré en l’arrel atlàntica d’aquests homes. El primer dels quals és sense cap mena de dubte Jean Monnet (1888-1979). La seva *note de reflexion* datada a Alger el 5 d’agost de 1943⁴ té com objectiu “*preveure les mesures essencials que impediran que el continent europeu entri en un caos i posaran les bases que en permetran la reconstrucció*”. El que la nota de Jean Monnet vol evitar, és la repetició de la pau de 1918 considerada justament com “*una pau negativa inspirada per la por*”. Si això fos així pensa Monnet totes les mesures que es pendrien foren mesures de protecció “*protecció d’Amèrica, Anglaterra i Rússia contra aquesta Europa que constantment ha pertorbat el món*”. Cal observar molt bé la visió de Monnet-1943 per tal de no perdre la perspectiva adequada que massa sovint un europeisme retòric actual -pacifista o no- acostuma a perdre: Europa fou construïda després de la seva destrucció violenta efectuada en ella mateixa per la lògica de poder dels estats nacionals. I fou construïda, certament, amb instruments que derivaven de la força espiritual de les seves arrels, des d’on si no? Però hagué de ser construïda contra els seus dimonis seculars que l’havien destruït i en aquest procés va poder comptar amb la generositat dels que havien estat molt pertorbats per la mateixa Europa. Jean Monnet parla des de la seva experiència com a jove funcionari de la Societat de Nacions i la seva participació en el programa Victòria, parla als francesos lliures amb l’autoritat d’haver-los unit políticament per encàrrec del president Roosevelt. Els Monnet són un molt mal exemple per tal d’obrir un abisme entre un esperit atlàntic-liberal i un esperit europeu-catòlic. Marie-Louise Monnet és la fundadora de la *jeunesse indépendante catholique* i auditora laica al Concili Vaticà II. En general és una santa manera de perdre el temps rivalitzar entre les diverses famílies espirituals europees en concursos d’europeisme; totes elles han causat el que Monnet anomenava, com veurem, el drama europeu, i totes elles han contribuït i contribueixen a la seva possible solució. Per la tan senzilla raó que les dones i els homes que

han viscut en aquesta terra europea, tots, han fet coses bones i coses dolentes.

La lògica del raonament de Jean Monnet en la seva nota de 1943 és molt simple: cal evitar repetir les condicions que fan de l’Europa continental un factor constant de guerres internacionals... Dues són les finalitats a obtenir per tal de fer d’Europa un continent en el que la “*pau sigui el seu estat normal*: el règim democràtic i l’organització econòmica i política d’una entitat europea.

“No hi haurà pau a Europa si és possible que s’hi instueixin règims en els quals el dret d’oposició no és respectat i en els quals no hi ha eleccions lliures”

“No hi haurà pau a Europa si els Estats es reconstitueixen sobre una base de sobirania nacional amb el que això implica de política de prestigi i de protecció econòmica”.

Certament la destrucció europea fou possible per la follia de les formes no-democràtiques de govern, però també per l’egoisme dels estats nacionals com a forma molt perniciososa de govern. La nota de reflexió de Jean Monnet de l’any 1943 és important per molts aspectes que s’han de tenir més en compte quan es parla del funcionalisme com el mètode Monnet. Certament, el funcionalisme és un mètode savi, perquè mai no es pot fer tot a la vegada; però no es ben bé mai res si no es té molt clar cap a on s’avança per passes. Quan un no sap on va tampoc no sap si avança o retrocedeix. Pels nostres propòsits actuals m’interessa cridar l’atenció sobre el diagnòstic de Monnet l’agost de 1943:

“Tot el drama europeu és el de l’arbitrari. Cal restablir el respecte de la llei. El poder ha d’estar despersonalitzat. Cal excloure el despotisme i l’antropolatria. Anteriorment als règims totalitaris, essencialment fins 1914 era així a gairebé tota Europa”.

Hi ha un drama europeu perquè hi ha en els orígens dels totalitarismes (H. Arendt) una presència de l’antropolatria i el despotisme que ha enfosquit el respecte a la llei. Monnet viu la seva situació

⁴ La podeu trobar a la web de Leide University Historical Institute. History of European Integration Site. The Schuman Plan Collection.

com la d'un enfosquiment, que vol transitori, d'unes condicions anteriors i constants millors. Jean Monnet fou un home d'acció i no hi ha en els seus escrits res de semblant a una filosofia de la història i menys en la nota de 1943. Però, precisament per aquesta causa que estem molt lluny d'especulacions teòriques, té molt d'interès la seva associació entre totalitarismes i antropolatria. Repetim-ho des d'una gran senzillesa: adorar l'home porta a no respectar les lleis, aquest és el drama europeu al qual la construcció d'Europa com una missió va voler posar remei.

Un segon moment en la definició de l'ideal de reconstrucció europea fou, sense cap mena de dubte, el discurs que W. Churchill feu el 19 de setembre de 1946 a Zurich. En ell, com hom sap, l'estadista anglès llençà la proposta d'una mena d'estats units d'Europa. S'ha de posar remei als crims i follies del passat recent d'aquest turbulent i poderós continent. Des del que acabem de veure de la noció d'antropolatria en l'escrit de Jean Monnet d'agost de 1943 podem estar més atents a un passatge d'una gran senzillesa en el discurs de Zurich: *"tot el que cal és que centenars de mils d'homes i dones decideixin fer el bé en lloc de fer el mal i mereixin com a recompensa que se'ls beneixi en lloc de maleir-los"*.

Quan a Zurich Churchill proposa el primer pas en aquesta direcció tan simple va advertir als seus oients que diria una cosa que els sorprendria. La sorpresa de Zurich l'any 1946 és l'afirmació per un polític anglès que la tasca de recreació de la família europea té com a primer pas l'associació (*partnership*) entre França i Alemanya: *No hi pot haver renaixença (revival) d'Europa sense una França espiritualment gran i una Alemanya espiritualment gran*. S'ha de dir en honor d'aquests dos grans pobles europeus que la seva amistat ha estat realitzada políticament com un centre de gravetat de l'actual Unió Europea. Hem de recordar en el moment de parlar d'Europa com a missió que la tasca no fou gens fàcil; quan l'any 1963

es firma el tractat franco-alemany de l'Elisi i Adenauer viatja a París per la firma cap ministre va a rebre'l perquè no es considerava un gest popular, el va a rebre Jean Monnet. El churchilleà discurs de Zurich conclou immediatament abans del seu crit final (Dempeus Europa) amb la formulació dels "amics i sponsors de la nova Europa". Fóra bona cosa repassar-los; aquests són en l'exacta terminologia churchilliana de 1946: Gran Bretanya i la British Commonwealth of Nations, la potent Amèrica i -jo hi confio- la Rússia Soviètica⁵.

S'ha de dir, doncs, també que no únicament el component atlàntic realitzà una constant tasca de continuïtat en moments difícils com en la crisi de la Comunitat Europea de Defensa i en molts altres sinó que finalment, malgrat tota la duresa de la guerra freda i la cantarella antieconomicista dels comunistes occidentals, la generositat de la perestroika gorbachoviana en el moment de la reunificació alemanya -quan l'amic francès fou almenys imprudent⁶- fou decisiva per tal de consolidar el renaixement europeu en l'amistat franco-germana.

No és el meu propòsit, ni fóra ara el moment de fer una història de la construcció europea durant el segle xx; el que he volgut fer evocant aquest impuls inicial és enyorar un llenguatge de la senzillesa i de la missió; Europa es pot construir si els europeus fan les coses ben fetes. Per fer les coses ben fetes cal comprometre's a protegir fragilitats. S'és espiritualment gran quan un s'exercita en la protecció de coses molt fràgils com són l'amistat entre pobles que havien exercitat un odi entre ells a través dels segles. Els esforços espirituals es concreten en institucions que sovint cauen en rutines i d'altres vegades reviscolen el seu sentit inicial. Hi ha en l'actual vida institucional europea una Oficina Franco-Alemanya de la Joventut que entre d'altres coses és una de les entitats col·laboradores del Segon forum Europeu interdisciplinari franco-germano-polonès que sota el títol "La creació d'empre-

⁵ for then indeed all would be well. El discurs es troba a Churchill, W.S. *Europe Unite: Speeches, 1947-1948*. Ed. de Randolph S. Churchill, 1950.

⁶ Mitterrand afirmà l'any 1989 "si la unificació alemanya s'avançava a la unitat de la CEE, Europa coneixerà nous estralls" i va tenir el dubtós honor de ser el darrer cap d'estat rebut amb honors per les autoritats de la RDA quan aquest règim ja es desfeia sense la protecció de l'URSS quan el savi Gorbachev aconsellat per Sajarov i d'altres es va cansar de mantenir tingladets contra el bon ordre de les coses.

ses al triangle de Weimar” s’efectuarà del 19 al 22 de novembre d’aquest any.

4. Res és més trist des de la perspectiva que volem obrir que la manera que la diguem-ne opinió pública de l’Europa occidental i meridional s’està prenent el procés d’ampliació de la Unió Europea. Tot fóra diferent si hom reconeixés que a la perllongació del fet profetitzat per Churchill de la grandesa espiritual de l’amistat franco-germana garantida pel vencedors de la Segona Guerra Mundial s’hi ajunta la grandesa espiritual de l’amistat germano-polonesa des del tractat germano-polonès de 1971. El gest del canceller Brandt agenollat l’any 1970 al gueto de Varsovia és un gest senzill i eloqüent que ha estalviat molts problemes. Els demano que pensin per un moment què hagués pogut passar i què podria passar encara si el mapa d’equilibris de l’Europa oriental fos agitat d’una manera semblant a com foren agitats els Balcans a la crisi de 1991-1995 fins els acords de Dayton.

S’anomena triangle de Weimar a la serie d’entrevistes inagurades l’any 1991 a la ciutat alemanya de Weimar pels ministres d’afers estrangers Hans-Dietrich Genscher, Roland Dumas i Kristof Skubiszewski respectivament d’Alemanya, França i Polònia. Segons el llenguatge diplomàtic oficial francès *la relació anomenada Triangle de Weimar expressa la voluntat d’associar França a la reconciliació germano-polonesa, en raó de la referència que constitueix la reconciliació franco-alemanya.*

Són les experiències bilaterals o multilaterals de cooperació internacional i de comunicació intercultural que ens han d’obrir el dia a dia d’aquesta Europa com a missió que pot ser pels joves europeus un horitzó constant de tota la seva vida. La intensificació del programa Erasmus i de programes d’intercanvi professional entre regions europees i moltes coses semblants ja existents faran aquesta Europa en la qual com volia Churchill dones i homes fem coses bones per les quals podrem ser beneïts. Aquest any he tingut en el meu curs de doctorat sobre Plató uns estudiants

B. Brandt al gueto de Varsovia

portuguesos; una d’elles se n’anirà l’any vinent a Alemanya i ja té aprovats uns exercicis de no sé ben bé quina cosa exactament per tal de treballar en alguna institució europea. Aquest és un camí ja obert en la seva senzillesa i demana una intensificació constant. També caldria intensificar els intercanvis en el moment d’establir diagnòstics de les nostres situacions.

Funciona en aquests moments amb una gran intensitat el programa PAUCI el que dona en llatí el sentit de pocs però que són les sigles de Poland-America-Ukraine Cooperation Initiative. PAUCI fou fundada per la U. S. Agency for International Development i és administrada per Freedom House, agència fundada per Eleanor Roosevelt l’any 1941. Un dels problemes de l’actual ampliació és que Polònia –com tampoc Hongria– amb molt bones raons no volen tancar de qualsevol manera les seves fronteres orientals⁷.

L’altre és un problema de to. Com i qui parla d’aquestes coses als països de l’Europa occidental? Un problema difícil i una mica escandalós en la seva frivolitat. Ferran Sàez en descriu molt bé la causa reflexionant sobre l’any 1989 *“Era l’any 1989. Sobre aquest desconcert s’han dit i escrit moltes coses, gairebé sempre en un to de martirologi. Allò que per alguns -posem cent o cent*

⁷ Vid. Franciszek Draus: *Un élargissement pas comme les autres... Réflexion sur les spécificités des pays candidats d’Europe centrale et orientale*. Notre Europe, Novembre 2000.

*cinquanta intel·lectuals de l'Europa ben alimentada- fou un sotrac, per a altres -posem tres-cents milions de persones- fou un alliberament. Aquestes dues xifres s'han d'anar subrallant de tant en tant*⁸. Mentre preparava aquesta lliçó, *Dossier Econòmic de Catalunya* ressenyava una sessió d'estudi sobre l'ingrés de Polònia a la Unió Europea. Destaquem-ne tres afirmacions i fem-ne un breu comentari

"Polònia ha estat un alumne [econòmic] avantjat i ara estem esperant veure com reacciona davant l'ampliació"

"Polònia està marcada per la seva complicada història recent. Polònia ha estat el pernil del sandvitx de dues grans potències europees: per això posa èmfasi en la seguretat"

"Els polonesos són atlantistes en la defensa i europeistes en tota la resta"

Aquest aire de perdona-vides amb el qual experts de països penúltims en arribar al rigor econòmic -necessari per altra part- tracten als acabats d'arribar fa riure i també causa un problema de sensibilitat. F. Draus observa que països com Polònia, Hongria o Txèquia consideren llur adhesió a la Unió Europea com un dret moral i històric, com un acte de justícia històrica o com una recompensa pels 50 anys de sofriments sota el règim comunista. El malentès està molt ben expressat en l'observació de Ferran Sàez: uns quants tracten com un sotrac [intel·lectual] el que per molts fou un alliberament polític. J. Kulakowski escriu: *"Mitjançant les nostres pròpies forces hem aconseguit anul·lar l'amenaça totalitària que pesava sobre el conjunt del món i, molt particularment, sobre Europa. Alliberant el món de la por, no hem adquirit un cert dret a la solidaritat?"*⁹. Ningú gosa dir obertament que aquest llenguatge sigui fals, però en l'òrbita de la intel·lectualitat gramscista residual sona com de mal gust.

Exactament Polònia no fou com un pernil entre dues potències, sinó com un no-res entre tres. En la història universal hi havia alguna cosa així com els repartiments de Polònia els anys 1772, 1793,

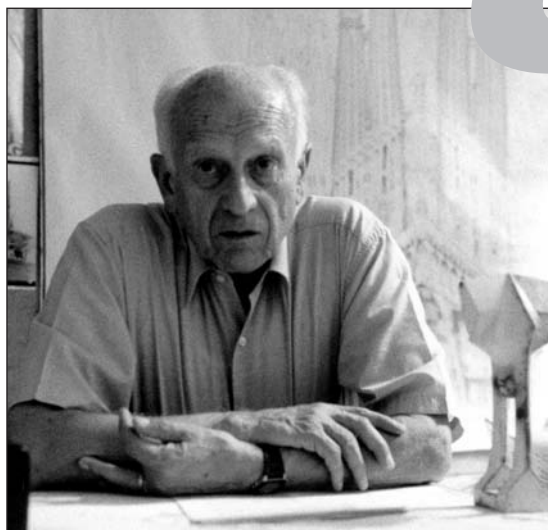
1795 entre Prússia, Àustria i Rússia. No res de pernil: pura i simplement la seva desaparició des de 1795 fins 1918. Desaparició deguda a les forces il·lustrades en el moment de la seva màxima il·lustració. Jo entenc molt bé que a segons quines sensibilitats una menció explícita del cristianisme al preàmbul de la futura constitució europea els desagradi. Però em sembla que s'entendrà molt fàcilment que a d'altres els desagradi la menció de la il·lustració. El problema està molt mal plantejat i em temo que ja no tingui una bona sol·lució. Hom parteix d'un error de concepte, d'una premisa falsa: no és que entrar o no entrar al preàmbul de la constitució europea sigui com un honor o premi que els honorables pares constituents donen o treuen ara a unes coses ara a d'altres. Aquest és un plantejament babèlic propi de filisteus i nosaltres, que som la repantotxa, definim valors, discernim arrels, etc. El problema és tot un altre, molt diferent, *què reverència el que escriu la llei?* He estat mirant els preàmbuls de diverses constitucions i ha resultat una cosa divertida i al·liconadora. Estic fent un estudi que tracta de *De la humilitat en el moment de redactar constitucions*. Algunes, poques, tremolen, (Sudàfrica 1996, Alemanya 1949) altres presumeixen, obliden o dissimulen (França 1946, Itàlia 1948, Espanya 1978). La Llei fonamental alemanya de 1949 comença de la següent manera: *"Conscient de la seva responsabilitat davant de Déu i davant dels homes, animat de la voluntat de servir a la pau del món, com a membre amb igualtat de drets d'una Europa unida, el poble alemany, en virtut del seu poder constituent, s'ha otorgat la present llei fonamental"*. Observi's que el poble alemany de 1949 ja està en l'Europa unida. Hi alguna cosa de gran i misteriós en aquesta anticipació filla del sofriment extrem. El problema de no saber gaire què posar-hi té que veure en aquella *antropologia* que amoïnava Jean Monnet l'estiu de 1943. No és gens fàcil reverenciar res sense viure en la missió més pròpia de la llei: respectar i protegir fragilitats. *"No hi ha res tan fràgil com aquesta humanitat que només recomença en cada home si ell la recrea"* ●

⁸ loc. cit. p.78.

⁹ J. Kulakowski in CFTD (ed.) *Une nouvelle Europe*. Paris,1998.

Amadeu Matosas
Raimon Terradas

e ntrevista

Jordi

Ens reunim amb Jordi Bonet al seu estudi de La Sagrada Família. A prop dels vuitanta anys, l'arquitecte Jordi Bonet manté una activitat sorprenent. Entre les seves innombrables activitats sobresurt, en aquest moment, la direcció de les obres de la Sagrada Família. Però amb una memòria i una vitalitat extraordinàries ens parla de la seva tradició familiar, de l'escoltisme, del patrimoni i de tota la vida del país durant els darrers cinquanta anys.

De la mateixa manera que l'entorn d'un edifici el pot condicionar, com va ser el seu entorn, on dóna les seves primeres passes?

Bé, per començar, el meu pare era arquitecte. També un cosí de la meua àvia fou arquitecte, un gran arquitecte, en Josep Puig i Cadafalch. El meu pare va néixer a Argentona, a can Garí, una casa on Puig i Cadafalch va intervenir i que és una de les seves cases més boniques. Per una banda, per tant, la família materna del pare és del Maresme; la meua àvia era de Mataró, el meu pare va néixer a Argentona, tot i que per casualitat, perquè ja vivien a Barcelona, però estiuejaven a Argentona i ell va néixer el mes d'agost. La meua mare és d'una família que prové de fa molts segles de la plana de Vic: jo em dic Bonet i Armengol i hi ha una casa a la Plana de Vic que es diu l'Armengol i en aquesta casa hi ha documents que són del segle XI. Però un fadrister, fa cosa de 300 anys, se'n va venir a Barcelona, i bé... Jo sóc barceloní, vaig néixer a carrer de la Princesa 54, tocant al parc de la Ciutadella. Aquest és

una mica l'ambient familiar, que prové, com la major part de catalans, de la pagesia que va a parar a la ciutat i que, en el meu cas, acaben essent uns intel·lectuals, de manera que el meu avi va ser el primer catedràtic de química orgànica de la Universitat de Barcelona, el seu germà en va ser rector, el meu besavi va ser director de l'Escola de Nàutica de Barcelona. Per tant, com podeu veure, estic dintre del món de la gent de l'ensenyament superior, però també hi havia hagut comerciants.

I l'arquitectura en particular? Vostè s'hi inicia per la família...

Oh, senzillament: el pare era arquitecte, jo sóc el gran de cinc germans i bé, a l'hora d'escollir em va semblar que l'arquitectura em feia el pes i vaig estudiar arquitectura. Vaig fer els estudis prou bé i vaig acabar als 24 anys. Vaig estudiar a Barcelona, a l'Escola Superior d'Arquitectura. Cal dir que jo vaig tenir la sort de ser alumne de l'escola Blanquerna, que dirigia Alexandre Galí. Això, a la gent que hi vàrem passar, ens va marcar. Encara existeix una associació dels antics alumnes, que cada vegada es va reduint: jo era dels petits. En començar la Guerra Civil tenia 11 anys. Per tant vaig viure la Guerra d'adolescent...

Va tenir relació amb l'escoltisme, també.

Bé, el meu contacte primer amb l'escoltisme va ser que els meus pares, amb uns amics, em van portar, cap l'any 35, a un campament que hi havia a Llorà. I tinc la imatge dels escoltes a una tenda capella que va anar a beneir el Cardenal Vidal i Barraquer. Allí vaig conèixer Mossèn Batlle. Però va venir la Guerra i tot se'n va anar en orris. Poc després d'acabada la Guerra, Mossèn Batlle va cridar els fills d'uns quants amics; hi havia un parentiu entre Mossèn Batlle i la meva

família i això va fer que anés una altra vegada amb ell just acabada la Guerra i vam fer l'escoltisme. Més tard Mossèn Batlle em cridà, quan jo era casat, de feia poc -Mossèn Batlle va morir l'any 55, jo sóc casat del 51- i em va demanar que fes unes gestions per veure si es podia aconseguir que per part de l'Església catalana, en concret la de Barcelona, es reconegués l'escoltisme i l'obra que ell feia. Això es va aconseguir, i el Bisbe de Barcelona de l'època va reconèixer l'escoltisme i es va crear la Delegació Diocesana d'Escoltisme. Amb tot això em varen nomenar delegat diocesà d'escoltisme, cosa que ha fet que jo, durant molts anys, és clar, jo feia d'arquitecte, tenia sis fills, i en lloc de dedicar-me a la meva obra d'arquitecte dedicava moltes hores a l'escoltisme i encara ara

n'hi dedico, tot i que menys. Encara dura, en part. Realment a l'escoltisme li dec molt, però també li vaig dedicar molt de temps.

Vostè creix, doncs, en un ambient molt vinculat amb l'Església.

Bé, és clar, a casa són de la gent de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat. Recordo, doncs, els personatges eclesiàstics

em moc en aquest món de la gent que li tocà el rebre l'any 36 perquè eren catòlics i l'any 39 perquè eren catalans; els va tocar el rebre per un cantó i per un altre, que és el que li va passar a moltíssima gent

amics dels meus pares, un dels quals era el Doctor Lluís Carreres, un sacerdot que era la mà dreta del Cardenal Vidal i Barraquer, un personatge a qui mossèn Batlle tenia una gran estima i que venia de tant en tant a casa. També vinculat al meu pare, amb el Cercle Artístic de Sant Lluç, del qual n'havia estat soci en Gaudí, així com també havia estat soci de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat... en fi, la gent del meu entorn més gran que jo que recordo, hi havia des de l'Antoni Badia i Margarit, que era exalumne de Blanquerna i va acabar essent Rector de la Universitat de Barcelona... per tant em moc en aquest món de la gent que li tocà el rebre l'any 36 perquè eren catòlics i l'any 39 perquè eren catalans. És clar, els va tocar el rebre per un

cantó i per un altre, que és el que li va passar a moltíssima gent i, en certa part, també a la Sagrada Família. En realitat jo des de petit sento a parlar d'en Gaudí, el meu pare el coneixia, el venerava... i naturalment en tinc el record de la primera comunió a l'escola Blanquerna que es feia a la cripta de la Sagrada Família, i recordo baixant les escales que menen a la cripta cantant les lletanies dels sants i després en tornar a pujar cap a dalt veure l'espectacle de les quatre grans torres i veure les vagonetes dels treballadors que portaven les pedres per anar aixecant.

Perquè quan ha dit que a la sagrada Família també li va tocar el rebre..., i a Gaudí...

Home, és clar, Gaudí ja era mort, però l'estudi de Gaudí va ser totalment destruït el 36, el 20 de juliol del 36 un desgraciat... Ho van cremar i no va quedar ni un sol paper. Van cremar-ho tot. Varen destruir les escoles, el barri es va quedar sense escoles...

Per tant, de Gaudí en queden bàsicament els edificis.

Bé, en queda el que ell va construir, que per sort no va destruir-se més, per sort, perquè hi havia exaltats que volien volar les torres de la Sagrada Família. La qüestió, però, és que en el cas de la Sagrada Família, com que Gaudí projectava una arquitectura nova necessitava expressar-la amb maquetes, i les maquetes les feia amb guix, a escala, i el guix no crema. Els papers van cremar tots, no en va quedar ni un, però no només de la Sagrada Família, sinó de totes les obres de Gaudí. Actualment, al món, potser existeixen una trentena de dibuixos originals de Gaudí. De la resta no en queda res. Aquí en tenim una vintena.

I perquè, l'incendi? Perquè era un home d'església...

La veritat és perquè ell tenia l'estudi al costat de la rectoria, i com que van cremar les escoles parroquials i van assassinar el que era el director de les escoles, que era un capellà, doncs van cremar l'estudi d'en Gaudí i tots els seus papers, perquè en realitat volien que no quedés ni rastre del que era la "religió opi del poble". Això va anar així. Bé, el que sí que cal dir, és que ens va tocar

el rebre per tots dos costats, perquè encara que després es va poder restaurar el que s'havia malmès, les obres de la Sagrada Família van quedar aturades durant vint anys i es van recomençar durant l'època d'en Franco, però, naturalment, bona part de l'esperit català va quedar, si més no, soterrat... van quedar les brases, eh? Perquè això ho portava en el propi esperit que Gaudí hi havia volgut donar. Moltes coses van haver de quedar en silenci, però, avui dia, això hi torna a ser. Bé, però tornant...

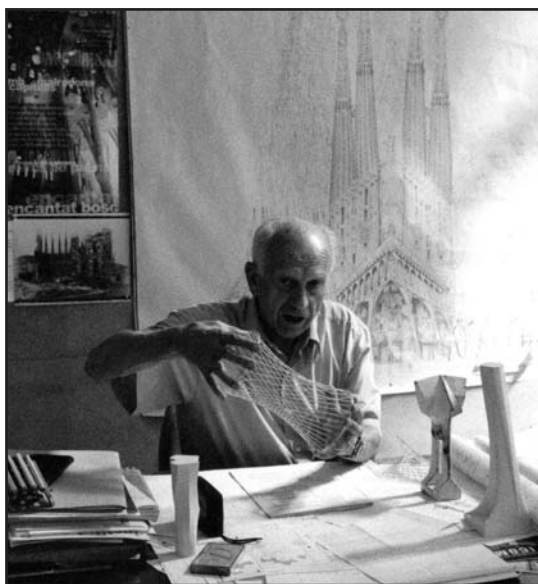
Si, bé, simplement, encara que ja n'hem parlat una mica, tornar sobre quines han estat les persones i les situacions que han conformat la seva vida, i quins han estat els seus mestres, en el sentit més ampli.

Bé, Mossèn Batlle, Alexandre Galí, o els professors de l'escola Blanquerna, he parlat també del Doctor Lluís Carreras. A partir de l'any 42 uns quants companys del Blanquerna ens decidim a fer un grup per mirar de lligar amb la gent que la guerra havia derrotat, de manera que jo, fent de secretari d'aquest grupet, que després va esdevenir el grup Torres i Bages, l'onze de setembre del 42 vaig escriure l'acta de la reunió en què vam celebrar-ho; fou quan teníem 15, 16, 17 anys. Aleshores és el Lluís Carreras el que ens orienta en el sentit cristià, però també de poder recuperar la identitat catalana. I dintre de la Universitat vàrem organitzar uns cartells de premis perquè els estudiants poguessin fer investigació en llengua catalana, tant si era química com arqueologia com el que fos i en aquest grup hi participava la gent que en el fons han estat els polítics que encara en són: en Jordi Pujol, en Joan Raventós, jo mateix n'era, etc. el fill d'en Carrasco i Formiguera, l'Agustí Bassols que ha estat conseller, en diria tota una pila.

I a qui busquen vostès.

Busquem els mestres, que no són a la Universitat, perquè els han fet fora, perquè ens traspassin el que la Universitat no ens dona. Gràcies al Doctor Carreras hi vàrem poder connectar, des dels poetes com Carles Riba i Josep Maria de Segarra, o els historiadors com Ferran Soldevila, Vicens Vives, o la gent de lletres com en Jordi

Rubió, o també els polítics com en Duran i Ventosa, etcètera... i això dura fins que l'any 51, en motiu de la vaga dels tramvies; el que feia de secretari del grup, que era el pare Hilari Ragué, historiador i monjo de Montserrat, per un mal entès el van detenir, el van condemnar, va estar tres o quatre anys a la presó, també hi van dur en Jordi Pujol... fèiem unes revistetes en català, la gent del grup; una del món de les lletres, que era Curial, on hi havia l'Albert Manent entre d'altres, una altra del món de la tècnica que es deia Ictini, en la qual intervenien un dels meus germans, en Pere Figuera, i d'altres. N'hi havia una a l'escoltisme i una altra a la facultat de dret. Aquestes revistes van rebre una multa. Les fèiem clandestinament. Una multa de 50.000 pessetes d'aquella època, que eren molts diners. Ens van ajudar a pagar-la gent de la burgesia, perquè nosaltres no en disposàvem. També he d'explicar que a casa els meus pares, des de l'any 41, es van celebrar clandestinament commemoracions que feien referència a Catalunya. La primera va ser el desembre del 41 per celebrar el centenari de Lo Gaiter del Llobregat, i després es va celebrar el centenari de Verdaguer. A partir de la mort d'en Puig i Cadafalch, que era el president de l'Institut d'Estudis Catalans, es celebrava a casa dels meus pares la festa anual de l'Institut. Els cinquanta anys de l'Institut els recordo perfectament. Jo hi era. Presidida per en Carles Riba, amb la presència de l'Abat Escarré, i ben bé unes cent cinquanta persones més. Això va durar fins l'any 59 o 60, que la policia va tenir unes confidències o el que fos, i el meu pare va haver d'anar a la Via Laietana i, en fi, uns sèrie d'embolics... Vull dir que he viscut el món de la resistència cultural, indubtablement. Per tant això és una de les facetes... Jo feia això, era estudiant d'arquitectura, però intervenia en diferents coses. Vaig intervenir molt activament en les festes de l'any 1947 de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, però sempre en un pla secundari. Jo feia de secretari d'en Benet, que ho feia juntament amb en Jaume Carner, que n'era una mica l'ànima. I amb tot això, l'escoltisme, que també és una altra manera d'ajudar en l'educació del jovent en un sentit de responsabilitat, de llibertat i democràcia. Vaig ser

delegat diocesà d'escoltisme i m'ocupava també de les relacions internacionals. Jo sabia unes quantes llengües, i això em va permetre intervenir en l'escoltisme internacional i acabar essent secretari mundial de l'escoltisme catòlic. I d'aquí vaig acabar, primer, de consultor i després com a membre del Concili d'un dels dicasteris del Vaticà. També durant uns anys vaig ser membre del comitè directiu de les Organitzacions Catòliques Internacionals, en fi...

Gairebé no tenia temps de fer d'arquitecte...

Si que en tenia, però no parava., i vaig tenir la sort de tenir uns grans clients i de poder fer moltes obres.

Si, vostè ara és especialment conegut per la seva activitat a la Sagrada Família. Ens agradaria, però, que ens parles una mica de la seva obra anterior.

Si, bé, en les obres que jo he fet, he utilitzat les teories gaudinianes. Jo feia poc que havia acabat la carrera, l'any 53 (la carrera la vaig acabar el 49), doncs l'any 53 em van encarregar una església a la plana de Vic, concretament a Vinyoles d'Orís. És on Mossèn Cinto Verdaguer va fer de vicari, i per una d'aquestes caramboles em van encomanar que fes el projecte d'aquesta església. I se'm va acudir de fer servir les idees de Gaudí. I com que vaig tenir la sort que es pogués

acabar i va agradar, l'any 54, al barri de la Bordeta, el rector de la parròquia de Sant Medir, em va encomanar que fes el projecte de l'església i uns habitatges. I és una església gaudiniana, per entendre'ns.

Si, coneixem l'església. Té unes voltes singulars...

Exactament. Jo la vaig fer d'aquesta manera perquè les parets dels habitatges, que era això el que fonamentalment calia fer, perquè al barri n'hi havia manca, doncs, haurien quedat massa enganxades amb les parets de l'església si hagués tingut les parets verticals, que era el més senzill de fer: unes parets i una coberta. Aleshores vaig pensar que si aplicava les teories gaudinianes podia fer una cosa inclinada sobre ella mateixa, de tal manera que gent que hi visqués al davant no es trobés la paret als nassos. Vaig tenir la sort que em fessin confiança i vaig fer aquesta església, projectada i acabada l'any 69. A partir d'aquí vaig fer una altra església prop de Sant Sadurní d'Anoia. Allà hi vaig projectar un paraboloides, però a base de fer –això va ser, diguem-ne, la meua tesi doctoral– a base de fer una cloca de formigó armat en forma de paraboloides, que és una cosa bastant espectacular. Un gran paraboloides hiperbòlic. Després vaig intervenir en d'altres edificis que em van encomanar i vaig fer servir aquestes idees. Com a coses importants vaig fer l'auditori Pau Casals, a Sant Salvador del Vendrell i allà vaig fer servir també unes estructures reticulars en l'espai, també a base de rectes, i he tingut la sort d'haver pogut fer, que no és un encàrrec freqüent, alguns teatres o auditoris, fet que va fer que m'interessés per l'acústica. Relativament justa acabada la carrera em varen nomenar secretari segon de l'Orfeó Català, i després, com que era arquitecte, vaig intervenir en la primera restauració del Palau de la Música Catalana, i allà vaig veure que s'havia fet ús d'uns vitralls i els vaig estudiar i vaig veure que tenien unes propietats acústiques importants. Això va fer que, anys més tard, el meu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi versés sobre "l'arquitectura al servei de la música", de manera que l'acústica, a través de fer servir vitralls, pot millorar-se.

Perquè aquestes estructures són ideals per grans

ambients interiors o serveixen per qualsevol cosa.

Poden servir per qualsevol cosa. Poden ser més econòmiques, però, sobretot, el problema que porten és que l'arquitecte, l'artista, hi ha de dedicar molt més temps. És més fàcil servir-se de prismes, que és l'arquitectura tradicional. Fer aquestes coses demana molta més dedicació, però té uns resultats molt singulars, espectaculars, que indubtablement no poden servir, normalment, per a fer un habitatge, o un edifici d'oficines, però sí per a un edifici singular.

I d'aquestes obres anteriors quina recorda amb més... s'estima més.

Bé, l'església de Sant Medir... l'últim important que he fet és el teatre-auditori Felip Pedrell de Tortosa, on també hi ha una estructura reticulada a l'espai, hi ha vitralls, i té molt bones condicions acústiques, l'auditori Pau Casals... i he fet coses més petites: l'església de la Fortesa, la parròquia de Sant Esteve de Vinyoles, també he fet edificis d'habitatges a base de paraboloides, també he utilitzat els hiperboloides en edificis per a fàbriques: concretament, a les factories de les empreses de perfumeria Puig o Dana hi ha enormes hiperboloides. Així és que he fet servir aquestes tècniques de Gaudí, o aquestes formes de què Gaudí s'havia servit, tant per a arquitectura industrial com per a arquitectura d'una casa particular, diguem-ne que important, però també ho he fet servir per a coses més senzilles, és a dir, de les superfícies reglades n'he fet cases de particulars...

Perquè aquestes estructures es calculen...

Evidentment, que es calculen.

I Gaudí...

També, evidentment, mitjançant maquetes invertides. Jo vaig fer el càlcul d'aquestes coses fent servir la mateixa metodologia que Gaudí. I per això em criden aquí, a la Sagrada Família. Cal calcular les càrregues, i a base de fer servir un ordinador, ho veus gràficament o ho veus a l'espai. En Gaudí què feia? Calculava el pes de cada element, posava perdigons dintre d'un saquet, i amb uns cordills i uns filferros ho penjava de cap per avall i així funcionava. En fi, tornant al que

dèiem, també he fet obres importants per a cooperatives d'habitatge. A partir de les que vaig fer per Sant Medir, vaig entrar en contacte amb la gent de l'OAC, o sigui els obrers cristians, i vaig fer a la ratlla de 2.000 habitatges a la zona del Barcelonès, del Besòs i del Baix Llobregat. Eren una gent extraordinària, els obrers cristians i això em va donar totes unes possibilitats de contactes amb el món treballador fent l'aportació personal del treball, per tant jo mateix ensenyant com s'havia de fer, a través també d'uns paletes; però els que es feien l'habitatge eren ells mateixos. I amb això vaig tenir una d'aquestes coses que, mira, la providència t'ajuda: vaig fer uns habitatges al costat dels que es feien al Turó de la Peira i em vaig negar a l'ús, per unes raons tècniques, del ciment aluminós, i les úniques cases que no han tingut aluminosi són les que jo vaig fer.

I que va pensar quan el van nomenar director de les obres de la Sagrada Família?

En realitat em van demanar que vingués... l'any 81 em van cridar, just quan feia 15 dies que havia acceptat de ser el Director General del Patrimoni Artístic i Cultural de la Generalitat de Catalunya, i em vaig treure un pes de sobre, perquè no em feia gens de gràcia de posar-me amb aquest embolic de la Sagrada Família. Passa, però, que acabat el mandat em van tornar a cridar i ja no vaig poder dir que no. Així doncs, a partir de l'any 84 passo a ser arquitecte director de la Sagrada Família. O sigui que l'any que ve farà 20 anys. Uns anys abans però, concretament l'any 65, gairebé per complaure al meu pare, que era de la Junta de la Sagrada Família, ja vaig acceptar ser membre d'aquesta junta, no arquitecte director. I he dir, també, que si les estructures gaudinianes i la seva tècnica m'havia interessat és perquè, d'estudiant, el meu pare em va demanar que vingués aquí a dibuixar el que

feien i fou aleshores que vaig començar a entendre aquesta arquitectura nova. Aquesta expressió la feia servir en Gaudí, no pas jo. Aquesta arquitectura era feta d'hiperboloides, de paraboloides, d'helicoides, de conoides... De fet, tot el que ell volia ho hem hagut d'anar descobrint: degut al fet que tot es crema i que l'arquitecte ajudant d'en Gaudí mor en plena Guerra Civil, no es coneixia tot, però sí que es coneixia en part. Aleshores la investigació ens ha permès de descobrir d'on sortia aquesta nova arquitectura. A partir de les peces de guix que sobreviuen al foc, es van descobrir les lleis geomètriques de les estructures i de les formes gaudinianes, com són ara determinades columnes, que evolucionen, a partir de dos quadrats i de dos pentàgons, a circumferències;

aquesta és la columna d'en Gaudí, aquest és un dels casos complicats que hem anat descobrint. És clar, donada la derivació geomètrica de les formes i el fet que la geometria és una ciència exacta, això permet poder fer el que Gaudí pensava un cop has estat capaç de descobrir la llei

A partir de les peces de guix que sobreviuen al foc, es van descobrir les lleis geomètriques de les estructures i de les formes gaudinianes

geomètrica que ell aplicava al cas, cosa que, en determinats casos, ha requerit anys d'investigació. Gaudí era capaç de crear aquestes lleis geomètriques extraordinàries, i d'aquí el geni. Era una home extraordinari, realment un geni. Un home que és capaç d'inventar-se tot això, i d'uns sistemes nous de càlcul, i de fer servir tota una pila de coses que li suggereix la seva observació de la natura i traspasar-ho a l'arquitectura, això només ho pot fer un geni, i això és el que s'ha anat demostrant. I d'un Gaudí desconegut, o només conegut per un cercle reduït, venerat, sens dubte, perquè quan es mor, el seu enterrament és quelcom impressionant, hi ha fotografies, però un home que l'any 25 diu: vindrà gent de tot el món a veure el que estem fent, i això està passant. Després d'haver escol-

tat les seves explicacions, un italià, que era el nunci del vaticà a Madrid, diu: “aquest home és el Dant de l’arquitectura”; que això ho arribi a dir un italià, tenint els grans arquitectes que tenen... és gros. O, una altra cosa extraordinària: quan ve acompanyat pel mestre Millet, el que després va ser premi Nobel de la pau, el Doctor Schweitzer, Gaudí li explica, l’any 23, el que està fent, i li explica en català i el mestre Millet, fundador de l’Orfeó Català, que acompanyava el Doctor li va dir: vostè sap francès, parli-li en francès que l’entendrà, i Schweitzer diu: no, ho he entès tot. I a més a més m’ha semblat que escoltava Ramon Llull. L’Schweitzer tenia una cultura tal que sabia qui era Ramon Llull. Això només és per explicar el personatge que era Gaudí, que devia tenir una manera d’expressar-se extraordinària que convenia a qui fos.

Però, és clar, entre la crema dels seus arxius i del seu estudi... tenia pocs alumnes, o no en tenia cap, o...?

Sí, sí que en tenia. El que passa és que hi ha els trossos de les maquetes a escala 1:10, que són d’un detall extraordinari. Queden les maquetes, i estudiant les maquetes hem pogut deduir...

Bé, però s’ha hagut de redescobrir. No se sabia amb exactitud el que Gaudí pretenia?

Se sabia més o menys, però el fet que el seu successor immediat mor en plena guerra, i per tant es perd la seva memòria... perquè l’únic que va quedar de la gent que el seguia era l’arquitecte Quintana que va succeir l’arquitecte Sugranyes. En Sugranyes mor l’any 38, i en Quintana sabia coses, però no ho sabia tot. Aquí hi ha el mal, que una persona que dirigeix i té diverses persones a sota... ho sap qui està immediatament al seu costat, però els altres saben la seva part, però no el que fa l’altre, i això fa que se sàpiguen coses, però arribar a la concreció de d’on surt això, ha estat el resultat d’una investigació de 15 anys, i encara anem descobrint coses.

Per tant, tot el que ara s’està construint surt d’una sèrie de dibuixos i d’unes maquetes.

Exacte, d’uns dibuixos generals i d’unes maquetes escala 1:10, i d’anar estudiant. La meva feina ha estat buscar algunes persones que col·laboressin amb mi, perquè això és una feina molt gran, i jo crido, perquè es facin càrrec de la part estructural, els arquitectes i professors d’estructures de la Universitat Politècnica de Catalu-

nya Joan Margarit i Carles Boixader. Jo els vaig cridar fa 15 o 16 anys i ells van acceptar participar en els càlculs de l'estructura. Varen comprovar que en Gaudí no s'havia equivocat, varen adaptar a les normatives i materials d'avui les idees de Gaudí i conjuntament amb ells vaig mirar d'implicar-hi la gent que sabia informàtica i dibuix informàtic. Aquí hi hem fet un equip, en el qual hi tenim estructuralistes, informàtics, i això fa que, investigant, estem aixecant i continuant la Sagrada Família.

Perquè això és una Obra Pia, una obra expiatòria. I les entrades...

Sí, es financia exclusivament amb donatius. I a les entrades ja ho posa, que el seu import és un donatiu per continuar les obres. Això està organitzat amb una Fundació, que és eclesial, que presideix el Bisbe de Barcelona, que té uns patrons, jo en sóc un; en som 17. Qui presideix i té pròpiament tot el poder és l'Arquebisbe de Barcelona, el Cardenal Carles actualment. A mi em va nomenar el Bisbe Modrego l'any 65. I aquest patronat nomena l'arquitecte o els arquitectes directors. Jo sóc l'arquitecte director i coordinador, per tant m'ocupo de lligar totes les qüestions, tant les relacionades estrictament amb l'arquitectura com amb els escultors, els vitrallers, pintors, etc.. Aquí hi ha un equip de 18 arquitectes i aparelladors, amb convenis amb diverses Universitats, tant d'aquí com de l'estranger. Afortunadament disposem de quantitats importants de diner, tant com que aquest any estem dedicant a la construcció del temple un milió d'euros mensual. És un cas insòlit d'una església que s'està fent perquè hi ha una gent que vol que es faci, on no hi ha cap ajuda de l'administració, i que a més a més és visitable, essent un dels edificis més visitats del món.

Com neix, aquest projecte?

L'any 1882, l'Associació de Devots de Sant Josep decideix fer un temple dedicat a la Sagrada Família, i encarreguen el projecte a l'arquitecte diocesà, que es deia del Villar. És el que havia fet l'absis i la façana del Monestir de Montserrat. Fa un projecte neogòtic i posen la primera pedra per Sant Josep de 1882, però al cap de dos anys escassos l'arquitecte no s'entén amb aquella bona gent, que eren els josefins, i es queden sense arquitecte, perquè dimiteix. I aleshores es recomana a un arquitecte relativament jove, tenia trenta dos anys, que era Antoni Gaudí, i el recomana Joan Martorell, que era un arquitecte. En paraules de Gaudí: "un sant i un savi". Martorell havia fet des dels Jesuïtes de Sarrià a la cúpula de

la Mercè, o el seminari de Comilles. Era un gran arquitecte. Així doncs, recomana a en Gaudí, que entra amb l'encàrrec de continuar el projecte del senyor Villar. I quan aconsegueixen tancar i cobrir la cripta es va rebre un donatiu tan important, que d'un campanar els josefins s'engresquen amb en Gaudí a fer una església nova de divuit

**Gaudí proposa als josefins
"això és una obra de segles,
i per tant,
perquè la nostra generació
vegi alguna cosa acabada,
fem una de les tres façanes
que té el projecte"**

campanars, o cimboris, o torres, com vulgueu, dels quals n'hi ha vuit de fets i en falten deu. Tots deu més alts que no pas els fets. I com que això és una cosa tant embogida, Gaudí proposa als josefins: "això és una obra de segles, i per tant, perquè la nostra generació vegi alguna cosa acabada, fem una de les tres façanes que té el projecte, la façana del naixement, perquè això ho veurà fet fins dalt la nostra generació", i així passa, ell mateix veu acabada la primera torre sense bastides, i les altres gairebé llestes. I aquesta església segueix el que passa a tots els pobles, els seus alts i baixos, moments de gran entusiasme, com el d'aquest donatiu, com moments terribles, com el 1936, que es destrueix, i moments d'una eufòria, perquè en un moment determinat, els anys 58 o 60

ve un mexicà d'origen català i arriba i diu "Qué puedo hacer para la Sagrada Familia?" i això es tradueix en què diu "jo pagaré un campanar si vosaltres teniu prou empenta per recaptar els diners per fer-ne un altre", i aleshores, com que fer dos campanars dels quatre no és raonable, la Junta de l'època decideix endeutar-se per fer-los tots quatre alhora. Malauradament són els anys de la crisi del petroli, hi ha uns problemes terribles, però els quatre campanars s'han aixecat. Els problemes són per tornar l'endeutament personal que han fet els membres de la Junta, perquè es poguessin fer els quatre campanars. Així hi ha moments de grans eufòria, moments de gran penúria, jo els he viscut, i bé, ara estem en un moment àlgid.

Si, la Sagrada Família ha generat, a més a més, opinions contràries sobre la conveniència de seguir-ne les obres o no...

A finals dels 50 hi ha una colla d'intel·lectuals i d'arquitectes que diuen que això s'ha d'aturar, perquè cal deixar-ho tal com va quedar a la mort de Gaudí. Hi ha uns altres que diuen que no, que Gaudí no voldria

que s'aturés, perquè, per començar, ell fa testament i deixa els seus béns a la Sagrada Família perquè es continuï. Això provocà una polèmica molt gran, però les obres continuen i, actualment, estem cap al 56% de l'obra feta. Encara en falta molt. Què pot tardar, encara? Ja li ho preguntaven a en Gaudí, i responia: "el meu client no té pressa". I anem fent. D'una cosa n'estic segur: que jo no ho acabaré.

Després d'aquests vint anys, d'aquest treball, com veu aquest camí recorregut?

Home, jo el veig positiu, que anem més de pressa, però tot té un límit, perquè a mesura que aixequem, costa més aixecar, perquè només el temps que necessites per desplaçar els materials, ja és

més. No és el mateix aixecar-los a 60 metres que a 120. D'entrada tardes el doble. I, encara que tenim unes tècniques molt importants que ens permeten construir de pressa, també els reptes són més complicats. No és el mateix construir a ran de terra, que a 30 metres, que a 60, 120 o 170 metres. Tot canvia. Amb consciència, no podria dir el temps que es tardarà en finalitzar l'obra. En Gaudí sempre deia: "a la Sagrada Família tot és providencial". D'entrada, el mateix fet que ell comparegués aquí, perquè sinó seria un de tants. I de la mateixa manera que aquí ell hi dedica tota la seva energia, tota la seva experiència, és la seva obra, i resulta que és capaç d'engrescar la gent. Si no, com s'entén que l'any passat van entrar més de dos milions

de persones a veure l'obra en construcció? No passa enlloc més del món. El que estem fent aquí no passa enlloc més perquè nosaltres estem utilitzant les tecnologies que serveixen per projectar avions i automòbils, però traduïdes a arquitectura. I, torno a repetir, no es fa enlloc més del món. Ara fa poc, l'arquitecte del Guggenheim de Bilbao va

voler fer superfícies reglades i va pensar: qui són els que em poden informar? I se'n va anar a Harvard, al MIT, i li van dir: d'això, els que en saben més del món són els de la Sagrada Família de Barcelona, i va venir cap aquí. I aquí ens venen televisions, i periodistes. Aquest any Gaudí ha estat una bogeria.

Dirigir una obra com aquesta deu haver fet que conegui o imagini que coneix molt Antoni Gaudí. Vostè què li diria, què li preguntaria, si hi pogués parlar?

Home, em demano si no m'estiraria les orelles. Ja firmaria que em digués: mira, te n'estàs sortint prou bé. Però, d'altra banda, li preguntaria: com ho hauríem de fer, això, i possiblement

Acostumava a utilitzar la solució més senzilla i la de més sentit comú. Tot el que veiem i que ens sembla que es enormement complicat, ho és sens dubte, però sempre en base a la solució més senzilla

la resposta fora que caldrien unes proves, perquè ell ho provava tot. Normalment, acostumava a utilitzar la solució més senzilla i la de més sentit comú. Tot el que veiem i que ens sembla que és enormement complicat, ho és sens dubte, però sempre en base a la solució més senzilla. L'home, que era auster, tenia molt en compte les propietats dels materials per poder-los fer servir amb el màxim de la seva capacitat. Això són les seves idees. I ell vol fer una arquitectura que sigui viva. La vida se'ns demostra amb el moviment, i amb el color. Per això posa color a la seva obra. I el moviment ja el tenim: un helicoide és moviment, un hiporboloide... això és moviment, l'escala de cargol... Ell era un gran observador de la natura, sabia cristal·lografia, algunes de les seves formes són macles... I és que Gaudí fa servir unes sèries molt simples, però que donen uns resultats... Per exemple, si l'interior de la Sagrada Família fa noranta metres, ell divideix això per dotze, i aleshores totes les mides són: un dotzau, dos dotzaus, tres dotzaus, etcètera. I això ho aplica des del diàmetre de les columnes, a les formes dels finestrals, en les alçades, les seccions... fa tot un modulats a partir d'unes sèries senzillíssimes i unes lleis geomètriques senzilles que permeten fer tota aquesta filigrana. Això és el que hem treballat, i hem descobert les lleis que en Gaudí feia servir però que no s'havien pogut transmetre per la seva mort i l'incendi del que quedava. Hi ha una gran tasca de recerca.

Per finalitzar, quina és, per vostè, una faceta desconeguda de Gaudí i que ens volgués comentar.

Home, jo diria que és tota aquesta faceta... jo he publicat un llibre, que va merèixer el Premi d'Investigació d'Arquitectura de l'IEC, que es titula "L'últim Gaudí", i hi explico tota aquesta recerca, com s'ha descobert tot el que comentava, i coses que encara estem descobrint. I és així com podem anar construint la Sagrada Família, i gràcies a una pila de gent que dona diners. L'altre dia, sense anar més lluny, es va rebre una herència de 260.000 euros. I es fa amb diners que arriben de tot el món. El que està clar és que això és un temple catòlic obert a tot el món, que ha de transmetre l'exemple de la Sagrada Família com

a exemple per a la família humana i d'acord amb el missatge de Jesucrist, que és que tots som fills del mateix Pare, és la fraternitat universal.

Si, està clar. Segurament, amb l'èxit arquitectònic, diguem-ne, s'ha perdut una mica el sentit de l'obra.

Sí, però és que això és fonamental. De manera que a la façana de la Glòria, hi ha vuit grans columnes que l'aguanten i que representen les Benaurances, que són el missatge nou de Jesucrist; però al costat d'això hi ha les set portes que estan dedicades a les set peticions del Pare Nostre, centrades pel "nostre pa de cada dia", i a la vegada amb els Set Sagraments; però, a la vegada, també, amb les set obres de misericòrdia corporals i espirituals. Això és una cosa que la pot entendre qualsevol, no cal que siguis cristià ni catòlic; les Benaurances són una revolució, i això és el que Gaudí vol expressar, com en una catequesi. Per tant, cal explicar aquest simbolisme, aquest missatge; no ens trobem solament davant d'unes pedres, sinó davant d'unes pedres que porten un missatge. I a la vegada és una aportació que els catalans estan fent, a través d'aquest personatge genial, a la història de l'art universal; aquest és un dels monuments més importants del món, i s'està fent.

És l'última gran Catedral, gairebé.

En Gaudí, quan li van dir això, va dir: "no, és la primera de la segona sèrie". És diferent: no té contraforts, no té grans parets, tot és lleuger. Ell deia: "les naus d'aquesta església seran com un bosc, amb unes columnes que es ramifiquen i la llum entrant com per entre les fulles". No és una coberta opaca, però tampoc no és de vidre: la llum va entrant a través de totes aquestes formes noves que ell creà.

Moltes gràcies pel seu temps. ●

ELS PODERS IRRESPONSABLES (I)

Jordi Galí

Alguns amics (?) m'han induït, quasi obligat, a escriure quelcom sobre aquest tema després d'haver-me sentit dir algunes coses "política-ment incorrectes".

No és pas un tema que ni jo ni ningú pugui tocar amb una mínima profunditat en una nota curta.

Potser el que es pot fer és enunciar els termes del seu plantejament, a la manera de títols de capítol d'un hipotètic llibre.

Hi ha un poder, el poder polític, que és (o ha de ser) responsable, almenys en dos sentits del mot responsable: 1r. no hauria de fer bestieses, o almenys no fer-ne massa. Ha d'actuar racionalment i prudentment. 2n. ha de donar comptes de la seva actuació davant de tots els ciutadans (cosa que el pot ajudar a no cometre massa bestieses).

Tots els altres poders haurien de ser responsables en el primer sentit, però no ho són en el segon.

Aquesta primera afirmació reposa sobre el pressupòsit següent:

a) El poder polític és (o hauria de ser) diferent de tots els altres poders perquè la seva funció és harmonitzar-los. No té (o no hauria de tenir) uns interessos particulars perquè la seva missió és harmonitzar tots els interessos particulars, que atesa la complexitat de l'home són, de fet, moltes vegades, discordants, àdhuc suposant la responsabilitat, en el primer sentit, dels seus detentors.

b) Per tant, tots els poders no polítics són, per naturalesa, enemics (no amics= in-amicus) del poder polític, perquè aquest, d'alguna manera o altra, limita les seves aspiracions. I viceversa.

c) Però el poder polític i els altres poders s'exigeixen mútuament. Sense poders no polítics el poder polític no tindria cap motiu per existir i els altres poders acabarien entredevorant-se o en mans d'un únic poder despòtic totalment irresponsable.

Aquest plantejament és el propi del que anomenaré ordre de la veritat. I si he posat tants i tants condicionals és per fer notar al lector que no sóc totalment imbècil i que sé perfectament que l'ordre de la realitat no concorda pas, moltes vegades, amb l'ordre de la veritat.

Em permeto afegir, però, que quan la veritat i la realitat no concorden, les coses no van prou bé.

Ja sé que alguns senyors han dit, sobretot en universitats americanes, que el poder polític és un poder com qualsevol altre i es regeix per les mateixes lleis. Potser tenen una part de raó. Però una cosa són les "lleis" (tan i tan discutibles i poc clares!) que regeixen el poder i una altra la "finalitat" del poder, que potser en darrer terme determina les seves "lleis". Podríem afegir encara que si aquests senyors "han pogut dir" el que han dit, és precisament perquè el poder polític del seu país els ho ha deixat dir, i els ho ha deixat dir perquè és diferent de tots els altres poders. En un país on el poder polític funcionés com qualsevol altre poder, l'afirmació que el poder polític no és més que un altre poder més, potser els hauria costat la pell.

A partir d'aquestes premisses ens podem començar a preguntar com actuen alguns dels poders políticament irresponsables enfront del poder polític. Faré referència a dos que en són un, de fet.

1.- El poder que en general es considera que irromp d'una manera més contundent en el poder polític i el desvirtua i corromp és el poder econòmic. El meu amic Jordi Sales ha dit en més d'una ocasió que si votéssim directament les constructores el país s'estalviaria molts diners... i moltes mentides. És cert. És cert especialment en poblacions petites, on del que es tracta en les eleccions és de triar entre el Paleta de Dalt i el Paleta de Baix, i no pas de cap gran confrontació ideològica. Però, si és veritat (que no ho sé) que el Paleta de Baix, que és el que ha sortit elegit, és un ximple, malgrat tot és millor

ser manat per un Ximple Alcalde que no per un Ximple Paleta de Baix. El simple nom "alcalde" és un indicatiu, un principi, un inici, d'una possible responsabilitat política.

El fet important a considerar, però, és que la irrupció del poder econòmic en el camp del poder polític és tan vella, tan constant i tan visible que no ha pogut deixar de ser estudiada. Hi ha una abundosa literatura sobre el tema i nombroses solucions proposades i alguna més o menys aplicada.

2.- Però el poder econòmic moltes vegades no irromp directament sobre el poder polític sinó que ho fa esbiaixadament. És una intrusió molt complexa que caldria estudiar detalladament i de la qual no penso donar més que una visió molt general i provisional i alguns exemples.

Jo resumiria aquest complex amb els mots: "mèdia- cultura- multinacionals de l'evasió: del sexe, de la droga, de la violència". És un complex enormement complicat i amb estretes imbricacions entre les seves diferents manifestacions, i que va des d'activitats evidentment lícites fins a activitats evidentment punibles, (àdhuc per les lleis del nostre país), passant per una zona amplíssima d'activitats la relació de les quals amb el poder polític no queda gens clara i no se sap ni tan sols en quins termes cal plantejar. I aquí rau el problema: en aquesta indefinició que no fa més que afavorir la irresponsabilitat de determinats interessos particulars i mantenir en la impotència el poder polític.

I ara, alguns exemples:

Pel que es veu, la vida d'un periodista val més que la vida d'un soldat iraquí: no acabo de capir per quina regla de tres. A no ser que tornem a allò que "tots som iguals però uns més iguals que els altres".

Es parla de llibertat d'informació. Informació ve de "in-formare", formar, modelar, afaiçonar, "in-", per a, amb alguna intenció. Sembla doncs que uns determinats senyors (parlem clar, com Belloc: "els rics i els seus paràsits"), tenen dret a

formar, tornejat, modelar al seu gust les altres persones. Perquè, anant una mica més enllà, suposo que ningú no em negarà que la llibertat d'expressió, amb possibilitats d'arribar més enllà del pròxim xamfrà, és el privilegi d'alguns rics. A no ser que algú entengui per llibertat d'expressió les "cartes al director". "Vostè no pensi tant i llegeixi més el diari", que deia aquell.

"Televisió pública" és un concepte absurd i grotesc. Per què una televisió pública i no un diari públic? Però... perdó. Sí que n'hi ha un de diari públic: el DOG... I si penséssim les coses al revés? Potser caldria posar el DOG al dia seguint el model de la televisió pública. Podríem reviscolar-lo i treure-li el seu inveterat avoriment amb unes quantes imatges de senyorettes amb poca roba, a benefici i gaudi visual de jubilats de l'"insexo", com deia aquella senyora. I intercalar-hi alguna Mònica, Mari o Rosa,

perquè els vells sapiquem "realment" com va ser la vida que ens va tocar viure. És una suggerència...

Pensar que un mitjà de comunicació pugui "representar" la societat és estupidesa o barra. Un mitjà de

comunicació representa el seu amo i fins aquí és perfectament legítim, sempre que l'amo es manifesti suficientment. Considerar-lo "públic" perquè és a l'abast de la gran majoria dels ciutadans em sembla correcte. Dir que és públic perquè "representa" o "presenta" la societat és un evident abús. Representa el seu amo i punt (o punt com, que diuen ara alguns). I d'altra banda ja comencem a estar cansats dels capellans laics que ens sermonegen des dels telenotícies "públics".

Ignoro si el conglomerat oci-evasió-droga-sexe-violència (virtual o real), amanit de llum i soroll, té una direcció general o alguna mena o altra de consell d'administració en aquest món. El que sí que sé és que és present a tot arreu, en general sota la capa del que hom anomena "cultura", mot que es presta a consideracions pseudo-etimològiques patents. Vaig dir a Vic:

El poder econòmic moltes vegades no irromp directament sobre el poder polític sinó que ho fa esbiaixadament

“avui és cultura tota aquella activitat individual o col·lectiva que no pertany a l'economia anomenada productiva (però que no per això deixa d'ésser “productiva”), capaç de pressionar sobre els poders públics per a obtenir subvencions”, i recordava que algú va dir que “la subvenció de la cultura condueix a la cultura de la subvenció”.

Podríem continuar d'una manera pràctica indefinida. Només una altra cosa, però. Voldria acabar fent constar la meua estranyesa davant del fet que la industrialització i comercialització de la persona humana o dels seus òrgans físics sigui explícitament punible en la major part de països, i en canvi la industrialització i comercialització de les seves facultats fonamentals, sexe i agressivitat, no solament no ho sigui sinó que sigui encoratjada i àdhuc considerada signe de progrés des de certes instàncies públiques.

La indefinició, les patents de cors dels rics sobre la gent, la submissió o impotència dels poders públics davant aquests conglomerats omnipresents, llefiscosos, intocables i irresponsables que escapen a tota legislació amagant-se sota la capa de la llibertat, són al meu entendre els enemics fonamentals dels nostres règims polítics i de la nostra civilització. ●

TRASBALS INTEL·LECTUAL

Antoni Dalmases

**Aquest article va sortir publicat
dilluns 3-2-03 a El 9 Punt. Tribuna**

Encara estic sota els efectes de la sotragada. Escric això sense haver-me refet de la impressió, després d'haver assistit a la lectura d'una tesi doctoral sobre un dels diàlegs de Plató, presentada per un bon amic a la Universitat de Barcelona. M'imagino que molts lectors pensaran que quin interès pot tenir, escriure en un diari comarcal sobre el que algú diu sobre un tal Plató (qui és, aquest? amb quin equip juga? en quin conjunt toca el baix? per quin partit es presenta?). I no, no és pas de Plató, que jo vulgui ni pugui parlar, sinó de l'impacte que m'ha produït assistir durant més de dues hores a l'exposició d'una allau d'idees, més que velles, eternes, i per això rabiosament actuals, noves. No he pogut per més que recordar aquell consell que vaig llegir de Lytton: “Si vols tenir idees noves, llegeix llibres antics; si vols trobar velles idees, llegeix llibres moderns”.

Però, a part de la importància del contingut del discurs –fonamental–, una de les coses que m'ha meravellat és la manera com ha estat exposat. Sentir i seguir els raonaments ordenats i precisos ha significat un terratrèmol brutal, que m'ha retornat a temps molt reculats, quan assistir a una aula o a alguna sessió acadèmica volia dir aprendre, somoure's, sentir-se transportat i captivat per una multitud de suggeriments i d'idees que t'implicaven vitalment. Si en feia, d'anys, que no sentia ningú que parlés sàviament –és a dir: clarament– del que sap! Llavors he enyorat aquells anys en què era habitual sentir parlar un professor amb un llenguatge precís, agradable, correctíssim, a vegades humorístic i planer, que

de seguida remuntava el vol més enllà de les obvietats, que ens feia obrir camins de pensament que -oh, miracle entre els miracles!- paraven de mi, de tots, de nosaltres, de la humanitat i del nostre viure quotidià i empenyien a descobrir el sentit moral i ètic de l'existència. En aquests temps de barroeria demagògica, de discursos de llenguatge pobre, desestructurat, mancat d'idees, ple de remor insistent propagandística, de soroll per disfressar l'encefal-lograma pla de les evidències recurrents i repetides, he assistit a una sessió d'humanització que m'ha arribat a emocionar i tot.

Ja no queda gaire gent -l'han avorrida, l'han feta impossible- capaç de parlar precisant idees, proposant hipòtesis de pensament. Ja no queda gaire gent -l'han bandejada i humiliada- capaç de fer allò tan denostat que s'anomena una "classe magistral", en la qual el "magister" tingui realment alguna cosa nova a dir, un suggeriment intel·ligent a plantejar, que permeti sortir de la sessió amb el cap carregat de coneixements nous i de dubtes que forcin al pensament, a la inquietud intel·lectual. En alguns llocs, de manera potser semiclandestina, en reduïdes amb poc públic, sé que encara queden alguns genis irreductibles com el meu amic que, quan poden, exerceixen el seu poder de seducció intel·lectual i propaguen el virus de la cultura dinàmica. Potser sí, que això es dóna, però no pas massa sovint a les aules, perquè també es veritat que allí s'hi va a "fer cursos", a "obtenir un títol", no pas a aprendre ni a inquietar-se amb coneixements que obliguin a replantejar el viure de cap a peus. El més fotut, però, no és que això sigui desconegut per a molts, sinó que els qui ho hem tastat lleument, els que ho hem entrevist, ho enyorarem fins que ens enterrin.

La lectura positiva del fet, però, deu ser pensar que encara hi ha gent com el meu amic, que és capaç de lliurar-se amb cos i ànima, durant anys, a l'estudi de coses tan "improductives" com la filosofia i després sigui capaç, no tan sols de reeixir sinó de bastir un discurs admirable i entenedor per a la majoria dels mortals vulgars. Com s'ho ha fet? Quin "xollo" li deu haver permès abocar-se a la seva passió intel·lectual i menjar cada dia? El drama adquireix proporcions èpi-

ques si es té en compte que aquest home ha de sortejar tota mena d'obstacles per treballar un cop acabades les classes de les quals viu, impartides a -anava a escriure "contra"- un públic adolescent que, lògicament, sent molt més interès per Gran Hermano o pels personatges de Cròniques Marcianas, de manera que resulta impossible fer que segueixin el fil d'un raonament més de trenta segons. I malgrat tot, en surt indemne! El seu cas és el cas de molta altra gent que conec, que tradueix, estudia, investiga i publica treballs fets fora d'hores, esgarrapant temps personal i familiar, després de lluitar contra adversitats, a vegades físiques i tot.

La pregunta definitiva deu ser "i per què ho fan?". O, en termes de rendibilitat: "què en treuen?". I aquí el drama passa a tragèdia esperpèntica, perquè no en treuen absolutament res (al meu amic, ara que és Doctor en Filosofia "Cum Laude" no li pagaran pas més, a l'institut; ni tan sols rebrà una felicitació oficial). Els motius que impulsen una persona adulta, que té un sou per fer el que fa tothom, per "assistir" a la feina les hores marcades i no fer res que sigui "massa" greu o descarat, a abocar-se a una investigació o un treball suplementari no són fàcils d'explicar, perquè no n'obté beneficis materials tangibles. Es tracta de gent estranya que cerquen confort moral en el coneixement, que no en tenen prou vivint una vida superficial i monòtona, que no creuen en el present immediat com a únic temps; es tracta de gent perillosa, convençuda que la cultura i el saber fan les persones lliures, vives, lúcidament felices -és a dir: inquietes, crítiques, dissidents!-, que entenen que se'ls ignori i fins que se'ls foragiti del ramat que volen esvalotar. Siguí com sigui, jo vaig assistir a la lliçó i ara sóc un altre. Per això ho he volgut agrair al meu amic Toni i a tots els que conec que, com ell, treballen amb l'esperança que no es perdi el rastre de l'autèntica cultura que ens fa humans. (Me'n vaig a rellegir Plató). ●

BORJA DE RIQUER SOBRE L'ÚLTIM CAMBÓ

Jordi Barnadas

**Aquesta és la ressenya de la conferència
de Borja de Riquer
sobre "l'últim Cambó"
que pronuncià a la Fundació Relleu
el passat mes de Maig de 2003.**

Per situar el context del tema "l'últim Cambó", del qual Borja de Riquer en féu un llibre¹, ens parla de dues qüestions prèvies:

1. Els anys trenta són els anys d'entreguerres i l'escenari internacional és dolent, ple de dictadures.

La política espanyola amb la proclamació de la República en certa forma va a contra corrent.

2. L'últim Cambó és un home molt diferent del primer Cambó. S'ha posat en política espanyola i d'alguna forma n'és presoner.

Ser un polític espanyol o fer catalanisme de masses li genera tensions. Haurà de triar.

A l'any 1917 Cambó pensa que només des de la política espanyola es podrà aconseguir poder per a Catalunya. Farà un esforç per convèncer d'això els polítics espanyols i catalans. Posa un èmfasi en la política espanyola sense èxit.

L'any 1922 la Lliga pateix un crisi de la qual sorgeix Acció Catalana; aquesta comença sent un moviment i acaba essent un partit polític.

En aquest mateix any Cambó es retira de la política. Durant aquests anys es fa milionari en una operació enginyero-financera. En una operació de camuflatge Cambó passa a ser president de l'empresa alemanya Chade, amb seu a Buenos Aires. Els alemanys fan veure que han venut la

companyia als espanyols. El 1926 és president de la Chade i li regalen accions.

En poc temps acumula molts diners: es dedica a negocis immobiliaris, està a trenta consells d'administració etc... Es tracta d'un multimilionari amb contactes internacionals. Això el distància de la gent.

Es converteix en un mecenes de primer ordre: crea una col·lecció de pintura amb artistes que no estan representats als museus espanyols i catalans (Botticelli).

Crea fundacions d'alta cultura catalana, perquè aquesta tingui prestigi (Bernat Metge, Fundació Bíblica Catalana). Els diners el distàncien de la gent i el converteixen en un personatge superbiós.

La seva vida domèstica és un veritable "serial", i es va convertint en allò que podríem considerar un mite, no deixa indiferent a ningú.

L'any 1931 ell defensa un procés de transició lent d'obertura del règim. Per a ell la monarquia és intocable.

Borja de Riquer segueix explicant, però, que aquell moment és d'efervescència republicana, on s'exigeixen canvis. Les eleccions del 12 d'abril de 1931 es converteixen en un plebiscit on l'única candidatura monàrquica és la Lliga. L'autonomia catalana i la monarquia es fan incompatibles: la Lliga s'enfonsa.

Cambó s'en va a París i s'autoexilia un any i mig. A Catalunya la Lliga és un "caos", ha perdut i s'ha quedat sense dirigents. Gaziol recrimina a Cambó haver deixat la Lliga sense nord.

Cambó tampoc sap construir una dreta conservadora en un règim republicà. Aquells anys són un gran desastre de la dreta catalana, no suporten les esquerres de Macià i Companys. Els costa perdre.

Els costa molt adaptar-se a la política republicana. Segons Isidre Molas, la Lliga vacil·la entre un aspecte nacionalista o un aspecte conservador.

La Lliga juga a la contra: contra les esquerres. Fa una aliança amb l'extrema dreta espanyola.

Al revés que al País Basc on el PNB es centre, a Catalunya la Lliga se'n va a la dreta. Aliar-se amb segons qui, taca i marca, i hipoteca molt la política a seguir.

¹ Borja de Riquer "L'últim Cambó" ed. Barcelona.

Borja de Riquer cita en la seva exposició a Carles Cardó que en aquells anys escrigué en *“La moral de la derrota”* que la Lliga havia deixat en mans de les esquerres la justícia social, i diu “m’estimo més una església perseguida que empastifada”.

La Lliga no participa, però, de la conspiració militar. No compten amb ells.

Borja de Riquer remarca la complicació de la guerra civil espanyola on s’hi juguen quatre opcions alhora, i s’han de marcar sengles prioritats.

Legalitat/democràcia — dictadura
Autonomia (Catalunya) — Estat Central (Espanya)
Conservadors — Ultrarevolucionaris
Estat Confessional — Laïcisme

La gent de la Lliga és perseguida, molts poden sortir (amb passaports donats per gent d’Esquerra). Segons Borja de Riquer a l’estiu de l’any 1936 Cambó i la major part de la gent de la Lliga creien que la guerra seria molt curta. Pensaven que els militars escombrarien. I confiaven que eren uns “militarots” i que per fer política després els cridaràn.

Davant un conflicte no poden ser neutrals. Per Cambó l’opció està en l’ordre. Per a ell és prioritarí l’ordre social i les idees conservadores. Sacrifica catalanisme i legalitat.

A l’any 1936 dona suport econòmic als militars sublevats. Fan un escrit d’adhesió a la sublevació militar per fer saber als militars que estan amb ells. Al govern republicà hi entra la CNT i la FAI i per Cambó no hi ha cap possibilitat d’entesa amb aquesta gent.

A finals de l’any 1936 ja es veu que la guerra va per llarg i Cambó organitza una oficina de premsa a París i també a Itàlia. Es tracta, més aviat de contrapropaganda, organitzada per Cambó i Estelrich.

A Itàlia Cambó intenta que el Vaticà canviï posicions sobre el conflicte. El Vaticà mantenia la neutralitat i això indignava Franco i els nacionals.

Cambó inicia una pressió tot emfatitzant la persecució religiosa de la zona republicana.

Fa un llibre *La persecución religiosa en España* preludiat per Paul Claudel. Cambó li porta un llibre al Cardenal Pacelli. Fa un seguit de llibres,

opuscles i articles a diaris. Edita la revista “Occident” (Borja de Riquer remarca que per Cambó occident és Crist i orient seria Rússia, és a dir, el comunisme). També activen “Radio veritat” des de Roma. Per Borja de Riquer la propaganda de Cambó és la més activa i més intel·ligent a favor de Franco.

A mesura que avança la guerra els de la Lliga són conscients de quin tipus de règim hi ha a la zona franquista. Franco esdevé el cap d’Estat i cap d’un partit únic. En sortirà, no una dictadura tradicional, sinó de règim de nou estil (tipus Mussolini).

Es donen compte que Franco entrarà a Catalunya com a ocupant i no com a força alliberadora. Cambó però no es penedeix de la seva postura. En el seu dietari del Febrer de 1938 escriu que Franco serà tan primitiu amb la seva repressió que tendirà a unir els catalans. El que no diu és que hi ha uns quants catalans que no perden la guerra.

Acabada la guerra no hi ha espai per a la gent de la Lliga. Fins i tot alguns són perseguits. El mateix Ventosa i Calvell no pot ser polític. Cambó optarà per un autoexili, només va a Espanya per entrevistar-se amb Serrano Suñer.

La Lliga no pot existir, mentrestant es retiren, alguns des de l’esfera privada proven una resistència cultural (Puig i Cadafalch) i molts pocs una resistència política. Però és un miratge. Cambó mor el 1947.

El conflicte de 1936 és també un conflicte intern català i la dictadura ha liquidat la Lliga i la CNT. A partir de llavors la burgesia deixa de banda la política i es dedica a fer diners. I per a ells el franquisme és un paradís fiscal.

Com remarcà Jordi Sales al final de la conferència, en aquest tema hi ha la vertebració de l’espai conservador a Catalunya, ja que a partir d’aquí la Lliga no juga políticament i els franquistes no poden jugar “catalanament”. ●

EUROPA COM A MISSIÓ XXIIè CURS D'ESTIU

Jordi Barnadas

Els dies 2, 3 i 4 de juliol es celebrà el XXIè curs d'estiu del GEN-Fundació Relleu que aquest any tenia com a títol "Europa com a missió". En l'editorial número 75 de la revista Relleu es deia: "Què exigeix Europa als europeus? (...) Ens referim evidentment als deures que tots els ciutadans europeus tenen per tal de poder gaudir de la seva ciutadania i dels seus drets corresponents. Però ens volem referir, sobretot, a un sentit de la vida com una missió a complir (...)".

El curs d'estiu estructurat al voltant de nou conferències i dues taules rodones tenia aquest any com a convidat d'honor al filòsof i professor de la Sorbona Nicolas Grimaldi que féu tres conferències sobre Art, Treball i Escola. Al mateix temps l'editorial Barcelonesa d'Edicions conjuntament amb Pòrtic publicava el llibre "L'home dislocat" del mateix Grimaldi. El concepte fonamental d'en Grimaldi és el d'**esperit**. Per entendre'l agafem una cita del mencionat "L'home dislocat" (pàg. 42) "(...) Però com en Descartes quan reconeix en l'home una voluntat infinita, o com Kant quan l'especificava per una llibertat també infinita, veiem que alguna cosa de l'home s'escapa de tota aprehensió, de tota explicació, de tot determinisme, de tota previsibilitat estrictament científica. Aquesta pura subjectivitat absolutament irreductible a res de natural ni d'objectivable és el que anomenarem **esperit**. Ens prendrem aquesta llicència de vocabulari: a partir d'ara, anomenarem esperit aquest desig, aquesta aspiració, aquest impuls, aquesta exigència, que ens arrenquen de tota finitud i ens fan transcendir la naturalesa. Podem caracteritzar-lo com a nostàlgia de l'eternitat, voluntat d'infinit, desig absolut, absolutament irreductible a res d'objectiu ni de

natural, com vulguem: l'esperit és allò que fa l'home un ésser metafísic." I a continuació específica "Amb relació a allò que hi ha de natural en l'home, l'esperit és la part de sobrenatural que hi ha en ell. Com que només s'afirma i s'expressa per la negació d'allò que hi ha en l'home de natural i d'immediat, l'esperit es caracteritza doncs pel refús, la distància, la disidència, l'escissió i la secessió: la negativitat (...)".

Així Grimaldi trobarà en la falta d'educació en l'esperit les mancances de la nostra civilització. Un fals concepte de llibertat ha dut a un **art** mancat de contingut i abocat al no res. Sense disciplina, treball, paciència i espera no hi ha creativitat. Un concepte mecanitzat del **treball** ha configurat un home que treballa per tenir, no per ser. I una escola sense disciplina i severitat no deixa créixer als nens, és una educació del caprici, de la immediatesa. Les conferències de Grimaldi ens aproximaren a un gran pensador però també a un conversador afable i amb una mirada poètica de la vida.

Els cursos d'estiu es pensen al·rededor d'un tema i es busca una unitat i un lligam entre els ponents.

S'inicià un curs sobre Europa evidentment parlant de Grècia, i ho feu Antoni Bosch (professor de filosofia de la URL) amb "Europa i els Grecs". A. Bosch destacà la importància dels grecs en la història d'Europa, on destaca els diversos moments "grecs" desde Roma fins a Nietzsche i també analitzà l'aportació grega a Europa.

De "ciutadania i democràcia" ens en parlà Jordi Galí (pedagog) on reflexionà sobre el concepte de ciutadà i de ciutat (civitas). Per a ell no és casualitat que l'home només és home en societat i que les ciutats estan fundades per déus.

Un dels temes que planà sobre el curs fou el de la importància del cristianisme en la configuració de l'Europa actual i en la seva història. Pel bisbe auxiliar de Barcelona, Mn. Joan Carrera el paper dels cristians en la nova Europa s'ha de buscar en una lectura serena, humil i valenta alhora, de l'evangeli. Desgranà el que per a ell eren oportunitats i temptacions dels cristians actuals.

El mateix tema fou abordat per filòsof i catedràtic de matemàtiques de les Operacions Financeres de la UB Dídac Ramírez que parlà

TAULA RODONA: EL FUTUR DE LA UNIÓ EUROPEA

Manel Canals

XXIIè Curs d'Estiu del GEN-Fundació Relleu
Barcelona, 2 de Juliol de 2003
Escola Sant Gregori.

d'Europa: "vell continent, jove identitat" on fou més crític amb el paper jugat pel cristianisme en la història d'Europa. Ramírez destacà que Europa s'havia fet, s'havia cicatritzat sobre moltes ferides. Feu un breu repàs de la història del vell continent per analitzar els principals talls i moments.

Josep Mª Ballarín (escriptor i capellà) esbossà el tema "Europa, una llambregada en el temps". Per a ell el cristianisme és consubstancial en la història d'Europa. Repassa la història del vell continent on destacà la importància dels monestirs i de la Parròquia.

El curs es clogué amb Jordi Sales (filòsof i professor de la UB) amb el mateix tema del títol del curs "Europa com a missió". Per Sales Europa serà forta en la mesura que sàpiga protegir les seves fragilitats. Aquelles fragilitats forjades en anys de lluites fraticides, religioses i imperials. Evidentment Europa no serà més forta per cridar més o menys sinó per afrontar serenament els molts problemes que té plantejats. ●

El dimecres 2 de juliol, i dins del XXI Curs d'Estiu *Europa com a missió*, tingué lloc la taula rodona: *El futur de la Unió Europea*, moderada per la professora de Dret Administratiu i Dret Comunitari de la UAB Mª Àngels Orriols, i en la qual intervingueren els ponents: **Eduard Sagarra**, professor d'Esade i de Dret Internacional Públic de la UB que ha estat President del Consell Català del Moviment Europeu; **Joan Majó**, assessor polític de la Unió Europea que va estar Ministre d'Indústria i Energia i impulsor de la societat de la informació i de la informàtica; i **Manuel Milian**, polític i escriptor, coneixedor de la política de defensa, representant del Parlament Espanyol a l'Assemblea de la OTAN.

El tema del futur de la Unió Europea va ser tractat en el moment de cruïlla en què Europa es troba davant el debat mediàtic produït pel projecte de Constitució Europea, l'ampliació a nous Estats Membres i els aspectes exteriors de la U.E. en política de defensa.

Joan Major va iniciar la seva intervenció tot mostrant un pessimisme davant el panorama actual. Europa i el seu futur ja no depenen ara de sí mateixes sinó del futur planetari. L'entorn ha canviat. En els anys 50 Europa cercava la fi dels enfrontaments, objectiu que s'ha assolit a certs nivells com l'Orient, però no en els Balcans, el focus mateix del conflicte. El marc era el del sistema bipolar, marc en el qual Europa jugava a favor dels EE.UU. Europa volia ser una alternativa a

l'Est comunista i es desmarcava tímidament del bloc americà, que era d'altra banda el garant davant el perill potencial del bloc de l'Est i permetia al mateix temps als europeus no despendre en defensa. En aquest context es va crear la Unió Europea, amb un sistema social molt més avançat que l'americà dins d'una economia capitalista liberal.

En els anys 90 el canvi d'entorn és notori. D'una banda no hi ha món bipolar en desaparèixer el perill de la Rússia comunista i el seu àmbit d'influència. Juntament amb aquesta minva però apareix un increment del perill a la resta del món, molt més obert. La globalització econòmica posa en dubte d'altra banda l'estat del benestar, ja no és tant evident que el liberalisme pugui ser compatible amb aquest, i el paper de l'imperi dels EE.UU basat en la primàcia militar i el dòlar com a moneda de reserva es fa notori. Aquesta potència palesa en la seva política que està per sobre de les regulacions internacionals.

Majó es va qüestionar quin serà en aquest marc el paper de la Unió Europea des del punt de vista econòmic, quan els costos socials impedeixen crear productes més barats i on el futur no es juga tant en la producció i la qualitat de producte, sinó en el finançament. A nivell polític la Convenció Europea actual, que va distingir clarament d'una Constitució, cristal·litzarà que Europa l'han fet els Estats, no els ciutadans. No hi haurà una "Europa de les regions" o de les comunitats locals, va advertir.

Amb el pessimisme que va encetar la seva intervenció la va cloure tot indicant que avui manquen polítics amb voluntat europea, com els creadors del projecte. Si el 9 de maig de 1950 Schumann i Monnet protagonitzaren el dia del naixement d'Europa, el 30 de gener de 2003 els dirigents Aznar, Berlusconi i Blair, tot posicionant-se a favor de la política de Bush, van protagonitzar el dia de la mort d'Europa.

Manuel Milian va fer una interessant aportació posant de manifest diferents nivells de la problemàtica del futur de la Unió Europea. Va analitzar les mancances d'aquest projecte: manca un cert concepte clar de si mateix i si bé és innegable que Europa té una cultura comuna la política

de defensa no ho és. D'altra banda els europeus no podem discutir sobre si hi ha arrels cristianes en Europa o no, això és un fet evident des del moment que tots descansem en diumenge, el model de família és el monoparental i la cultura dels drets humans, d'arrel personalista, és estesa i comunament acceptada. Quan el mercat i la moneda ja estan unificats i la cultura europea és superior a la dels EE.UU, la política d'Europa s'haurà de manifestar en la capacitat per generar una política comuna de defensa.

Actualment els fets històrics han posat en entredit els objectius de la Otan: hi ha hagut una divisió a Europa en la posició davant la guerra d'Irak que ha posat de manifest la mancança d'aquest element: la política europea de defensa comuna i la insuficiència d'uns pressupostos clars en aquesta matèria, el que comporta inevitablement una supeditació a la política dels EE.UU en matèria de defensa. Cal preparar la guerra si es vol la pau i per Milian cal conèixer els paràmetres de la nova situació. Va posar de manifest la font desestabilitzadora per la necessària noció de seguretat en les societats modernes que representa el terrorisme. No hi ha llibertat sense seguretat i al costat del terrorisme hi ha altres conflictes en l'actualitat com el de la immigració, que cal regular. Avui cal tenir en compte també el nou entorn geoestratègic. La tecnologia i l'abaratiment dels costos logístics de transport fan que la noció militar de frontera s'hagi diluït, des de la distància és més fàcil l'atac. Cal que el dis-

seny de la defensa tingui en compte aquests elements que demanen recursos més elàstics o flexibles i menys nombrosos que en altres èpoques. La mida del territori a defensar és també una altre variable important en la recerca de l'eficàcia en la política de seguretat i defensa. Aquesta no és però un problemàtica única i exclusivament militar, sinó també de garanties d'estabilitat social i econòmica.

Milian va tractar també altres temes, com els conflictes intergeneracionals entre els europeus, la importància del factor de la financiació i la tecnologia tot indicant però l'avantatge que en aquesta dimensió ens porten els EE.UU.

La intervenció d'Eduard Sagarra va aportar elements complementaris a les intervencions anteriors. Va iniciar el seu parlament declarant-se europeïsta i afirmant com en el procés de construcció europea, a més dels aspectes econòmics i institucionals, la Constitució Europea reincorpora uns valors mínims de cada Estat entorn al concepte de ciutadania i tradició cultural dels pobles. Va parlar dels elements de la ciutadania i dels valors que determinades lectures menystenen i que aporten un element humanístic a la Unió Europea. El reconeixement de les arrels cristianes d'Europa ha de donar un nivell convivencial als europeus, ja que no és possible dissenyar una ampliació sense tenir presents els ciutadans, i la Convenció Europea ha de preveure i tenir presents els seus drets. Va reflexionar també sobre l'abast d'aquests drets, entre els que pertanyen als ciutadans de la Unió i els que són propis dels Estats Membres, en temes tan diversos com el de llibertat de circulació, el dilema entre la integració i l'assimilació dels immigrants, les polítiques d'asil i refugi basades en els drets humans, el foment de la tolerància i convivència com a valors, les polítiques de cooperació, etc. La seva aportació va ajudar així a centrar el debat sobre els drets de les persones, darrer beneficiari o objectiu de qualsevol model o construcció política com és el de la Unió Europea i el seu futur.

A les intervencions dels ponents s'hi afegiren diverses preguntes dels assistents, comentades i respostes pels tres convidats. ●

TAULA RODONA: GLOBALITZACIÓ I CIVILITZACIÓ A CATALUNYA

Lluís Sagarra

XXIIè Curs d'Estiu del GEN-Fundació Relleu
Barcelona, 4 de Juliol de 2003
Escola Sant Gregori

El dijous 3 de juliol d'enguany, dins del XXII Curs d'Estiu Europa com a missió, tingué lloc la taula rodona *Globalització i Civilització a Catalunya*. Moderada per Lluís Sagarra, economista, hi intervingueren els ponents: **Pere Puig**, professor d'economia d'ESADE; **Xavier Roig**, empresari i escriptor; **Ramon Tremosa**, professor de Teoria Econòmica de la Universitat de Barcelona.

La taula començà amb una breu presentació dels ponents. Acte seguit, prengué la paraula el Sr. Ramon Tremosa. La seva primera consideració fou que Catalunya porta molt de temps globalitzant-se. Primer expandint-se cap al mercat espanyol i, més endavant, cap a l'europeu, amb un creixement radical d'aquest mercat produït els últims vint anys (el 2001 el mercat internacional català era similar al seu mercat espanyol, essent el mercat interior català un 30% del PIB). Pel que fa al nivell global, les tres quartes parts de les exportacions es fan a Europa. Quan parlem de globalització, ara per ara és, doncs, dins del continent propi. Situats en aquest context, cal remarcar que, de 25 països, Catalunya ocuparia el lloc número 12; Catalunya és una potència productiva, amb un PIB més gran que el d'alguns països europeus. És també una potència exportadora, amb una marcada línia ascendent. Pel que fa a la seva comparació amb les regions europees, és una de les 14 grans regions, de les

166 regions que hi ha. Pel que fa a empresa i món globalitzat, es pot establir –mirant Europa i el món– que no és incompatible ser un país petit i tenir empreses grans. En el context europeu, 3 de les 500 empreses més grans per capitalització borsària són catalanes (Gas Natural, Aventis, i, podríem dir, Terra). I aquí, l'economia catalana té una mancança: Catalunya és una potència productiva però no té grans multinacionals. Les causes que s'apunten: Catalunya forma part d'un estat tancat, excepte els darrers 25 anys; té predisposició per la petita i mitjana empresa per manca d'estat propi. Pel que fa a la seva hipotètica eficiència econòmica com a estat, no sembla que la seva petita dimensió pogués ser un obstacle. De fet hi ha una realitat: paral·lelament a l'obertura dels mercats, a la seva globalització, a la seva unificació, s'observa una desintegració política, més estats. En tot cas, sembla clar que les grans empreses dels països petits han comptat amb el recolzament incondicional dels seus estats, fet del qual no han pogut gaudir les empreses catalanes. Malgrat totes aquestes mancances, hi ha actualment 109 grans empreses amb capital català i seu a Catalunya, de les quals una desena podrien passar a ser multinacionals i situar Catalunya al mapa empresarial mundial. Cal dir, també, que els tres primers grans grups empresarials són entitats financeres (el Grup La Caixa, el Banc Sabadell i el Grup Caixa Catalunya). Hi ha, per tant, un sector financer autòcton potent per finançar l'expansió de les empreses catalanes. Ramon Tremosa acaba la seva exposició amb una reflexió sobre el principal obstacle de l'economia catalana en el procés de globalització: la manca de confiança; costa que les empreses cooperin entre elles, fet que es demostra amb l'excés d'empresa familiar.

Seguidament, agafà la paraula el Sr. Xavier Roig, el qual parlà des de la seva experiència professional com a alt directiu d'una multinacional. Segons el seu parer, Catalunya s'ha globalitzat força, sobretot tenint en compte la seva petita dimensió. Sembla, però, que encara no s'acabi de creure els avantatges d'aquesta globalització. I els grans avantatges són poder accedir a uns mercats internacionals que són

molt potents i amb unes perspectives de creixement enormes. Té, però, inconvenients, un dels quals és l'excés d'informació. Per tant, si no s'està preparat per a aquesta globalització, i si no es regula, si no s'organitza el tràfic, els països petits poden trobar-se amb un gran risc. Avantatges però risc, pel simple fet que els missatges que els països envien per promocionar la seva indústria, els seus productes, poden dissoldre's en una infinitat d'altres de la mateixa naturalesa. Hi ha milers de productes i d'ofertes. La globalització requereix, per tant, una certa reglamentació i una certa uniformització. Així doncs, com s'ho pot fer Catalunya per donar-se a conèixer i perquè els productes catalans tinguin prestigi *per se*? Com Catalunya pot crear una imatge de marca de prestigi? Aquest és el gran repte de cara a la globalització. Això requereix una reglamentació –sense entrar en el reglamentisme encarcarat–, una acció de poder, un pla estratègic de país més enllà dels quatre anys de mandat electoral. I és que no només ens cal autogovern per reafirmar-nos com a país, sinó per tenir un govern i unes institucions que puguin donar a Catalunya una forma davant del món. Que se sàpiga que un producte és català, i que pel fet de ser-ho té uns determinades característiques. Aquest prestigi, d'una manera natural s'ha aconseguit en algunes àrees, com és ara la del sector audiovisual de dibuixos per a infants. Per finalitzar, considera que l'empresariat ho ha fet força bé, des del punt de vista de la globalització, i que no tenir grans empreses és conseqüència d'un forat en les accions de govern, perquè, en determinades circumstàncies, són precisament els governs, tant amb la seva impulsió com amb el seu recolzament, els que permeten grans iniciatives empresarials. En tot cas, Catalunya ha de protegir-se, no del fet que els altres vinguin a casa nostra, sinó protegir-se en el sentit que els productes catalans estiguin ben blindats, que surtin a l'exterior amb cara i ulls i que la gent, quan els compri, sàpiga que allò és un producte català.

Finalment, va prendre la paraula el Sr. Puig. D'entrada exposà tota una sèrie de consideracions al voltant de la globalització.

La globalització implica un creixement dels mercats, no tant sols cap enfora, sinó també cap endins. Uns mercats més lliures, menys regulats, menys intervinguts i amb un millor funcionament, ho han ocupat tot. I una de les coses positives que poden fer és disciplinar i ajudar a coordinar la interacció, no tant sols entre els individus privats, sinó entre aquests i l'element públic. L'altre element de la globalització és la penetració de les inversions; cada vegada hi ha més mobilitat internacional de capitals i empreses amb més llibertat per entrar als espais. Un tercer element és la flexibilització de tota mena de formes de regulació. Disminució de la intervenció i, sobretot, de les xarxes de protecció.

Finalment, la globalització ha provocat que els governs perdessin graus d'autonomia, en la mesura en que han de tenir molt present què és el que els mercats financers avaluen de les seves polítiques pressupostaries i fiscals.

S'han esgrimit, fins hi tot en base a les mateixes dades, una sèrie d'arguments tant a favor com en contra de la globalització. A favor de la globalització podrien ser: els fluxos creixents del comerç i de les inversions serien potenciadores del creixement econòmic i del benestar, de l'ocupació, del PIB; permetre a les economies exportadores l'atracció d'inversions; que la competència creixent és un incentiu per a la millora, per a la innovació; fins hi tot s'hi ha vist la base per a la democratització de països, creixement

de la seva classe mitjana... Arguments en contra serien: competència injusta derivada de manca de respecte pel medi ambient i el treball infantil i la correlativa destrucció de llocs de treball i desinversió en països amb regulacions socials més estrictes; contagi fàcil de les crisis econòmiques i financeres entre els països;

Vist tot això, considera que, tot i que la globalització té elements que poden ser perversos, cal defensar una política gradual, sistemàtica, d'aproximació cap a un món més lliure, amb regulacions adequades, que facin possible que els fluxos de mercat de tota mena de bens i serveis estiguin a l'accés dels països menys desenvolupats.

Acabà la seva exposició fent un resum, en cinc nivells, del perfil de l'empresariat català, destacant-ne tant les virtuts (esperit empresarial, emprenedor, innovador; reputació solvent; obertura), com els defectes o, fins i tot, reversos d'aquestes mateixes virtuts (una certa avarícia; predilecció per allò petit i dificultat per a tenir socis; aproximació al poder per interès; certa aversió al risc)

Després de les exposicions dels ponents es passà al debat entre ells mateixos, on van coincidir amb l'ajuda institucional i la cooperació inter i extra sectorial com a dos motors molt importants per a la internacionalització de les nostres empreses. La tanda de preguntes cloqué l'acte ●

Notícia de Cinema

EL FENÒMEN ALMODÓVAR

Marc Coromina

No pretenc en aquestes ratlles entrar a fons en l'obra riquíssima i complexa de Pedro Almodóvar, per altra banda ja prou coneguda. És la seva figura com a home i cineasta compromès amb l'ofici el que m'ha mogut a fer aquestes consideracions.

Em fa l'efecte que la figura d'Almodóvar es ja un mite. Un dels pocs mites vius del cinema espanyol. La seva imatge pública es gesta en un passat llegendari narrat en cròniques i articles de diari: l'anònim funcionari de Telefónica (justament de Telefónica!) que inicia una doble vida com a actor, cantant, transformista i agitador cultural en el submón social de Madrid. Com es pot veure és ja, des dels seus orígens, un mite nocturn i transgressor, caràcter que conservarà fins a l'actualitat. Però Almodóvar no havia estat cridat per a quedar-se en els ambients llavors marginals de la cultura, el seu viatge per la "movida madrileña" va ser un viatge iniciàtic, *la gran prova* que el va convertir en

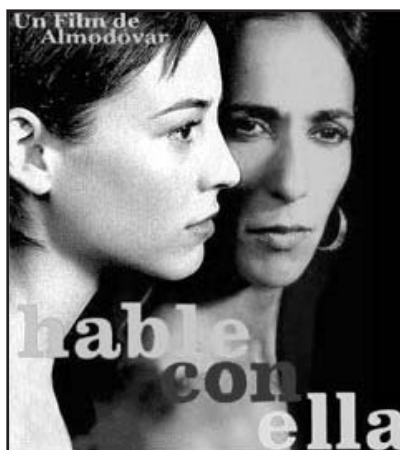
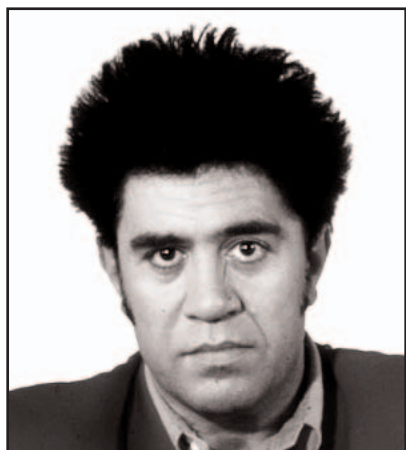
l'artista que tots coneixem cridat a salvar el cinema espanyol de l'avorriment i el provincialisme. Mirant-ho bé la imatge pública d'Almodóvar és, si més no, contradictòria. Sintetitza dos mites oposats: el "self made man", l'home fet a sí mateix, llaurador del seu destí, i el geni, l'artista tocat per la divinitat.

Bé, aquest és, mig seriosament mig en broma, la imatge que reflecteixen els mitjans de comunicació del cineasta. He cregut que era important començar per aquí perquè crec que explica moltes de les coses que passen al voltant de la seva contradictòria figura. Coses com per exemple, que estigui considerat alhora un artista "underground" i un dels millors hereus de la comèdia clàssica de Hollywood. O que un any rebí tots els elogis de l'Acadèmia Espanyola de Cinema i l'any següent sigui completament ignorat. O també que compti amb un seguici d'actors/admiradors fidels als quals apadrina com un autèntic patriarca projectant-los per la porta gran cap al continent americà (cas d'Antonio Banderas o de Penélope Cruz).

Almodóvar es un home gelós de la seva intimitat i absolutament reservat amb la seva

vida privada. Alhora però és un excel·lent comunicador i coneixedor dels mecanismes de la promoció personal i màrketing del món de l'espectacle. De tots aquells aspectes que la major part d'artistes i cineastes espanyols menyspreen a favor d'una suposada puresa de la creació estètica, en fa bandera i els gaudeix. De fet ell mateix és qui ha creat el mite del qual parlem i l'ha sabut vendre no només a Espanya sinó al mercat americà, el més competitiu. Per això quan el vam veure recollir l'Òscar al millor guió per *Hable con ella*, o els dies anteriors, en les rodes de premsa i les festes de promoció de la pel·lícula, molts no vam poder evitar pensar que estava més integrat en l'ambient de Hollywood que el propi *Star Sistem* americà. Veient-lo per la televisió els provincians semblaven els altres.

La petja d'Almodóvar va molt més enllà de les seves virtuts cinematogràfiques. Per entendre el paper central que té en el cinema espanyol i la influència que exerceix sobre bona part dels seus membres l'hem de veure en la seva vessant empresarial. És de tot-hom coneguda la precarietat de la indústria cinematogràfica al nostre país. Precarietat

que es tradueix en una gran dependència de les subvencions i les televisions per a dur a terme els diferents projectes que no sempre compleixen uns mínims de qualitat. Sovint es culpa la indústria americana dels problemes del nostre cinema (pressupostos de realització i promoció inassolibles, pràctiques monopolístiques en la distribució, etc.) i en certa manera és veritat. La solució però que ha trobat Almodóvar per a fer front a aquest estat de coses i fer-se un lloc al mercat ha estat no oposar-se a la indústria del cinema americà sinó aprofitar-la. Al 1987 va crear junt amb el seu germà Agustín Almodóvar la productora "El Deseo" que és clau per entendre perquè al contrari d'altres cineastes Al-

modóvar ha pogut anar fent una pel·lícula cada dos anys, amb pressupostos molt acceptables pel nostre país. El secret es més fàcil d'explicar que de realitzar: aprofitant que disposa d'un públic fidel que garanteix una recaptació mínima ven, abans de produir-les, els drets de distribució internacional de les seves pel·lícules a les grans multinacionals. Amb

els diners i el suport d'aquestes l'èxit està pràcticament assegurat (i els Òscar també). "El Deseo" ja s'ha convertit en un model per aquesta difícil indústria i ja fa uns anys que ha començat a produir pel·lícules d'altres autors com l'exitosa *Acción Mutante* d'Álex de la Iglesia o l'excel·lent *Mi vida sin mi* d'Isabel Coixet.

Hem vist el mite i l'empresari. Permeteu-me que deixi per un altre dia el comentari de la seva obra cinematogràfica, l'Almodóvar amant de la ciutat i la nit, el *voyeur*, el cineasta que es complau en la descripció minuciosa de les passions, l'home de mirada irònica i tendre, compromès amb la seva gent i el seu públic, que ens regala cada dos anys una bona estona en forma de pel·lícula.

DON CAMILO

Manfred Díez

Don Camilo és un personatge literari creat per l'escriptor i periodista italià Giovanni Guareschi (1908-1968), el guionista de la pel·lícula. Es tracta d'un mossèn de poble amb cultura de seminari, però intel·ligència del terror. Juntament amb Peppone, home de poques lletres i comunista convençut, esdevingué el protagonista d'una sèrie de relats escrits en clau d'humor sobre les vivències i les tribulacions dels habitants d'un petit poble situat al nord d'Itàlia, a la vall del Po. Les històries tenen com a marc cronològic de referència els anys cinquanta i seixanta, anys caracteritzats per la pugna entre el comunisme i el capitalisme per a esdevenir el sistema polític i econòmic hegemònic a Europa, i al món. Guareschi publicava setmanalment aquests relats a la seva revista humorística anomenada *Càndid*. L'edició d'un primer recull el 1948 donà lloc al llibre *El petit món de Don Camilo*, i, tres anys més tard, el 1951, a la pel·lícula que tot seguit comentem. Els escrits setmanals ja havien tingut un ressò important i li havien garantit un públic fidel. La projecció a la

gran pantalla de *Don Camilo* va ser un èxit esclatant de taquilla. Tant és així que, a la primera, van seguir fins a cinc pel·lícules més amb els mateixos personatges com a protagonistes: *El retorn de Don Camilo* (1953), *Don camilo i l'honorable Peppone* (1955), *Don Camilo, Mon-senyor... ma non tropo* (1961), *El camarada Don Camilo* (1965), *Don Camilo i el jovent d'avui dia* (1975) -aquesta darrera inacabada-. La bona acollida del públic de totes elles es va generalitzar al conjunt dels països de l'Europa no comunista, també a Catalunya, fins al punt, que bé es pot dir que Camilo i Peppone es van convertir en un referent per a una bona part de la joventut dels anys cinquanta i seixanta.

Tot i que pròpia d'una època, no és *Don Camilo* una pel·lícula que hagi caducat. Té prou elements d'universalitat com per a continuar sent atractiva per al públic actual, com ho posen de manifest les contínues reposicions que es van fent a la televisió. Peppino Amato, productor executiu, fou qui va pensar en Julien Duvivier, per a la funció de director, i en el còmic Fernandel, per a interpretar el paper de Don Camilo. Ambdós eren de nacionalitat francesa. L'elecció de

Fernandel, a qui Guareschi no acabava de veure en el paper de mossèn, constituí una de les claus de l'èxit de la pel·lícula. La seva interpretació i la de Cervi, actuant com a Peppone, són excel·lents. En aquest treball demostren ser uns bons coneixedors d'aquell art, el de l'actor, que consisteix a saber acompanyar la paraula amb el gest. Els seus personatges, tot i la ficció que suposa la pel·lícula, resulten perfectament versemblants. La complexió forta de tots dos i els seus rostres, entre sorruts i sorneguers, els és una ajuda de cara a executar els seus papers. Tan Peppone com Don Camilo són homes d'idees simples, però profundament arrelades, de manera que estarien disposats a qualsevol cosa per tal de defensar-les. Ambdós són valents i expansius: quan creuen que han de fer una cosa, la fan i llestos. Un caràcter així té el seu millor complement en un cos fort i robust. Pel que respecte al director, Julien Duvivier, cal dir que la pel·lícula no és representativa de la seva obra. Treballà per encàrrec, seguint els criteris comercials de l'època, i atenent sobretot a les indicacions de Guareschi, que intervingué tant en la redacció del guió com en les labors d'escenografia. Dirí-

em que es tracta d'una pel·lícula en la qual la imatge està superadada al text, i més que al text a allò que aquest vol dir. No s'hi despleguen recursos cinematogràfics remarcables. Des d'aquest punt de vista, *Don Camilo* no deixa de ser una obra menor. És el seu contingut i la manera senzilla i sòbria amb què s'il·lustra, no exempta d'un cert realisme, el que la fa ser un treball de qualitat –convé recordar que aconseguí un guardó al Festival de cinema de Venècia de l'any 1951–.

El fil conductor de la pel·lícula el dona la victòria de Peppone, líder del partit comunista, a l'alcaldia del poble i la competència que tot seguit s'estableix entre aquest, representant del poder polític, i Camilo, del religiós, de cara a demostrar a la resta del poble la bondat i el benefici de les seves idees; marxistes les de l'un, cristianes, les de l'altre. Aquest aspecte queda ben reflectit en la construcció del Casal del Poble, una mena d'ateneu popular, per part de Peppone i la Ciutat jardí del mossèn. Tots dos lluitaran per mirar d'acabar el primer. Que els diàlegs i les situacions que planteja el film estan ben pensats –per Guareschi– ho indica la manera amb què s'entén aquesta competència entre

ambdós personatges. Si convé alcalde i capellà van a cops de puny, s'extorsionen, malparlen l'un de l'altre, utilitzen, per dir-ho així, mitjans de dubtosa licitud, però no ens enganyem sobre la seva suposada maldat: ho fan en bé del poble, i això els ennobleix. Aquesta mena de joc entre el què és i el que sembla que és recorre totes les escenes del film. La paradoxa que porten implícita els afers humans n'és el punt de partida –i segurament d'aquí li ve el seu atractiu–. Esmentarem tres exemples: la vaga dels jornalers, la processó amb el Sancrist durant les festes del poble, i el funeral de la senyora Cristina, la mestra de l'escola. El primer mostra el conflicte entre treballadors i propietaris. Hi ha manca de treball al poble i moltes famílies pobres es troben sense recursos. L'Ajuntament decideix iniciar unes obres que, satisfent una necessitat pública, puguin ajudar a resoldre el problema de l'atur –una típica solució keynesiana–. Ara bé, per a dur a terme les obres, el Consistori necessita diners i els únics que poden pagar són els rics propietaris. Aquests s'hi negaran. Com a conseqüència de l'actitud dels propietaris, es produeix una situació que perilla de provocar una veritable catàs-

trofe. Els treballadors del camp es declaren en vaga i es neguen a fer les feines, la qual cosa pot ocasionar la mort de fam del bestiar. Uns i altres han extremat les seves posicions i han adoptat actituds irracionals. Don Camilo i Peppone, els portantveus d'una i altra facció, s'adonaran del risc que suposa el manteniment d'aquesta situació per a la pervivència tan de rics com de pobres. De nit, amagats de la vista dels altres, es posaran d'acord i treballant com “animals” salvaran el bestiar de la seva mort. La seva lluita no és per una o altra ideologia. En poques coses s'entenen, però són les fonamentals. L'amistat i el sacrifici pels altres és el que els mou a sortir del seu encastellament i a treballar plegats d'amatotís, tot i que amb això traixin el seu discurs diürn.

El segon exemple ens l'ofereix la processó amb el Sancrist. En aquesta ocasió s'esdevé que els membres del partit comunista volen boicotejar l'esmentada processó perquè se'ls ha prohibit l'ostentació de banderes; circulen rumors en el sentit que el qui hi participi pot patir greus conseqüències. És de notar la finor amb què el guionista tracta aquesta situació: els missaires abandonaran a la seva sort el pobre capellà i

el seu Sancrist. Temeran per les seves vides i es tancaran a casa. Quan Don Camilo amb la Creu sobre les espatlles es trobi amb Peppone i els seus homes barrant-li el pas, es produeix l'inesperat -el miracle-: davant el rostre de Crist i la força d'esperit que demostra el mossèn, s'afegiran a la processó i aniran fins al riu. Aquest fet assenyalava un reconeixement, i un acte de reconciliació entre els aparentment adversaris. Suposa la unió d'aquells qui per damunt de les seves vides situen uns ideals. Són els qui serveixen una actitud d'innocència davant del món. Els comunistes acabaran formant part de la processó religiosa i no els hipòcrites de creença aparent que s'han quedat a casa.

El tercer i darrer exemple, amb el qual acabarem aquest breu comentari, es refereix a la seqüència en la que el ple de l'ajuntament ha de decidir com s'ha de dur a terme la cerimònia d'enterrament de la Senyora Cristina, la mestra del poble. Aquesta, una dona molt respectada per tothom -no en va l'educació que han rebut se la deuen a ella-, manifestava unes conviccions molt contràries a les de la majoria comunista que domina el Consistori: la seva última voluntat, expressada personal-

ment, i en privat, a l'alcalde i al mossèn, és la de ser enterrada amb la bandera monàrquica com a embolcall i al só de la marxa reial. Tota una provocació per als partidaris de la revolució proletària. L'alcalde Peppone acabarà imposant el seu criteri en aquest afer. Tot i que el ple de l'Ajuntament determinarà obviar la voluntat de la difunta, ell, amb la complicitat del mossèn, i apel·lant al poder que li dona el fet de ser el secretari general del partit, decidirà que les demandes de l'honorable mestra han de ser ateses. "Si algú hi té alguna cosa a objectar", dirà mantenint el decòrum, "el llençarà per la finestra". De nou, la paradoxa. És el líder del partit el qui autoritza una cosa que va en contra dels principis d'aquest. Per què? No és l'acatament d'uns principis allò que ha de constituir l'objecte de vida d'una persona. Aquests han d'estar al servei del bé, i el bé, en aquest cas, i Peppone és prou intel·ligent com per veure-ho, és respectar la voluntat de la seva mestra. Ella els havia donat el que de millor tenia, ara li ho havien de retornar.

Afegirem que aquest estiu el canal de televisió Barcelona TV ha projectat la sèrie de pel·lícules basades en el personatge literari de Don Camilo. Prova

que es tracta, com dèiem, d'un cinema actual. Per aquells qui hi estiguin interessats, cal assenyalat que la casa *Medusa Home Video* disposa d'alguns títols sobre el personatge.

Fitxa tècnica:

Director: Julien Duvivier

Productor executiu: Peppino Amato

Guió: Giovanni Guareschi

Repartiment: Fernandel, Gino Cervi

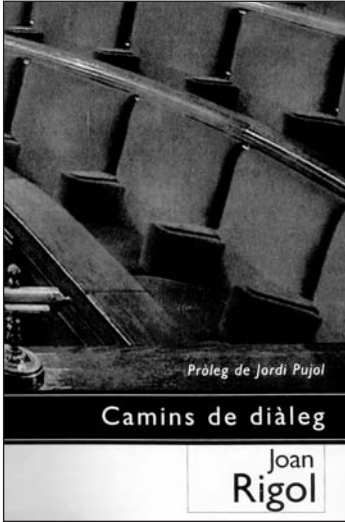
Nació: Italo-francesa

Any: 1951

Duració: 102 minuts

Gènere: Comèdia B/N

Notícia de **llibres**

Camins de diàleg

Joan Rigol

Pròleg de Jordi Pujol

Llibres a l'abast. Edicions 62. Barcelona 2003.

Rigol i Roig, president del Parlament de Catalunya des del 5 de novembre de 1999, legislatura 1999-2003, darrera de l'etapa del President Pujol com a cap de l'Executiu català; diputat al Congrés (1979-1980), Conseller de Treball (1980-1984), i Conseller de Cultura (1984-1985), també ha estat diputat al Parlament de Catalunya i Senador. Màster en direcció d'empreses per Esade, però de formació filosòfica i humanística, membre i dirigent d'Unió Democràtica de Catalunya, ha presentat el seu pensament sociopolític d'arrel cristià en diversos llibres, i ens ofereix en

aquesta darrera obra, un recull de la seva experiència anterior que reformula en la situació actual. El llibre es divideix en tres blocs: el primer dedicat a un concepte clàssic, el de la Catalunya endins, que formularen Prat de la Riba i Cambó en el seu moment; un segon dedicat a Catalunya i Espanya, problema secular. Catalunya i Europa és la reflexió final, situant l'obra en la modernitat.

Reprendre el mètode del treball en la "Catalunya endins" es cercar la dignificació de la política com a fonament del catalanisme polític, des d'una ciutadania compromesa en la transformació ètica de la nostra societat. Aquesta exigència bàsica de connectar l'activitat política amb la societat ha de servir per superar el que Rigol descriu com: "deconstrucció" i simplificació de la política, que porta a la separació i allunyament dels polítics d'una banda i dels ciutadans per l'altre. Per aquests, la política pot ser percebuda com un joc d'aritmètica parlamentària on les majories i minories prioritzen el xoc i la mediatització dels minuts d'audiència en els mitjans de comunicació per damunt de les seves preocupacions reals. El ciutadà es veu reduït a la categoria de consumidor-productor del sis-

tema de partits, on l'economisme del guany prima per sobre el debat entorn el bé comú i els ideals col·lectius i on es pot perdre l'oportunitat d'implicar al ciutadà en la construcció d'una societat més justa i humanitzada.

Si la política necessita ser regenerada per tal d'aglutinar la força democràtica dels ciutadans, els tres eixos d'acció fonamentals han de ser el triangle de la política mateixa, l'educació i la cultura i defensa de la llengua, ben travades i potenciades mútuament per donar als ciutadans els elements que necessiten per sentir-se partícips actius de la societat que volem bastir. Rigol situa el referent filosòfic de la seva proposta en el model de democràcia pluralista de Maritain, el pensador cristià de la democràcia per excel·lència del segle xx. L'exercici d'aquesta democràcia necessita del que anomenava *amistat cívica* propi de la complicitat social necessària per a una obra comunitària. Aquest personalisme cohesionador ha de permetre superar el que de més individualista tingui el liberalisme apostant, des del catalanisme polític, per un projecte cívic nacional entorn dels drets i deures. En aquest projecte hi caben les aportacions provi-

nents d'aquest personalisme comunitari d'arrels cristianes, com els que vénen d'una tradició liberal, democràtica o socialdemòcrata, reben les aportacions dels comunitarismes identitaris de John Rawls o Taylor. Rigol cita l'article de Vaclav Havel a *El País* -"Quién Amenaza nuestra identidad?" 20 de maig de 2001, per delimitar la seva aportació fonamental: la Catalunya política s'ha de construir des de la societat i la ciutadania; el debilitament o enfortiment de la identitat d'un poble depenen fonamentalment dels seus ciutadans, i no de causes externes al mateix poble. Així conclou també Nicolas Grimaldi la seva obra *L'home dislocat*. Pòrtic-Barcelonesa d'Edicions, 2003, en afirmar un home regulat pel seu ordinador i administrat per la seguretat social en un món sense delicadesa i sense passió, sense profunditat ni drama, un món sense poesia, en el qual com Plató -*Fileb*, 21 c-, els homes podrien ser gairebé tan feliços com les esponges: no tindrien més interioritat que la que omplissin d'una manera immediata des de l'exterior. Cap dissidència ni cap resistència a una voluntat exterior. El rearmament moral interior és així la primera passa i la política catalana ha de ser la

dimensió pública d'aquesta inquietud, i no pas l'estricta voluntat de poder.

El capítol dedicat a les relacions entre Catalunya i Espanya parteix de la concepció del nacionalisme com una manera de construir una societat partint dels mecanismes del *diàleg*, que poua de la filosofia d'Emmanuel Mounier. El diàleg és així no el mètode de la imposició, sinó el de la comprensió i el respecte i la cooperació des de la llibertat. Tot valorant el text de la Constitució de 1978, útil en el moment en que va ser redactat, afirma que aquest nacionalisme hi encaixa sense dificultats. Catalunya es pot sentir còmoda dins d'aquesta Constitució, que neix amb una clara voluntat d'asimetria. Existeix però un espai de **pre-política** que és anterior i transcendeix alhora a qualsevol formulació legal, i que s'enfonsa en les arrels de la pròpia consciència comunitària dels ciutadans. Una Constitució està al servei dels ciutadans i no a l'inrevés, cosa que invalida tota sacralització o immobilitisme en la relectura de la mateixa.

El missatge de Joan Rigol en el darrer capítol dedicat a la relació entre Catalunya i Europa és una reflexió entorn de la

ciutadania i la cultura europees. Husserl, el pare de la fenomenologia, es preguntava si Europa seria capaç de superar el nihilisme i d'assumir allò que ha estat una constant dins la cultura europea: treballar per la dignitat de la persona com a tal. Cal apostar pel sentit social de la cultura, a més dels aspectes propis de la indústria cultural de cada sector. Cal valorar la contemplació de l'obra d'art no només com un consum, sinó també com l'actitud del ciutadà que transcendeix l'estricta utilitat i valora la funció i la bellesa per mitjà del llenguatge que l'objecte artístic proporciona.

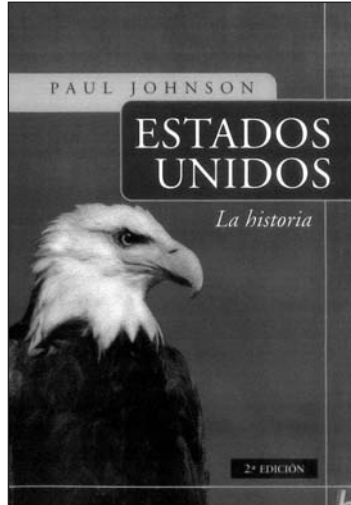
Proposa com a mètode una vertebració europea no en termes de "poder corporatiu" dels Estats Membres, sinó d'interdependència i de col·laboració entre societats i pobles. Una cultura de les cultures europees, amb vertebració pròpia dins la construcció europea i paral·lela a l'àmbit estrictament institucional i econòmic, camí necessari en una història tan conflictiva com l'europea i que permeti projectar Europa al món.

La personalització de la ciutadania europea donarà força a una civilització que veu la cultura com a element creatiu més enllà d'un economicisme mer-

cantil, com a força que té en compte els ciutadans més enllà de l'estricta utilitat immediata, com a estimuladora del sentit crític, i com a afirmació del **sentit de persona** per sobre de la consideració d'un individu "consumidor-productor".

Joan Rigol deixa ara la Presidència del Parlament a la nova generació de polítics. El seu *relleu* és una mostra de com cal practicar la política, des del diàleg personalista constructiu, i no des de la confrontació o el mer desgast pel poder.

Manel Canals i Surís

Estados Unidos. La historia.

Paul Johnson
Editorial Argos Vergara,
Barcelona, 2002.

Tenint en compte la situació internacional que vivim actualment, marcada per l'atemptat a les torres bessones de Nova York de l'any 2001, aquest és un llibre que sens dubte demana ser llegit. La seva lectura ofereix moltes claus –algunes d'elles certament innovadores– per tal de comprendre els principis que inspiren la política actual dels Estats Units, sense caure ni en la crítica fàcil, ni tampoc en la seva idealització. *Estados Unidos. La historia* és, doncs, des d'aquest punt de vista, una eina útil per a pensar amb una certa equanimitat el nostre temps. En ella hi trobem la narració d'una

aventura, la de la fundació i formació del poble nord-americà, des del temps dels primers emigrants anglesos, els anomenats Pares Peregrins, al segle XVII, fins al període de la seva consolidació com a gran potència mundial, a finals del segle XX. Paul Johnson, el seu autor, és un historiador catòlic anglès, conegut sobretot pels seus estudis dedicats al cristianisme i al judaisme, *History of Cristianity* i *A History of Jews*, i pels que ha consagrat a l'etapa del món contemporani, *The Birth of the Modern* i *A History of the Modern World*. De tots ells se'n pot trobar una versió castellana a la mateixa editorial, Argos Vergara, que s'ha encarregat de la publicació del llibre que suara us presentem.

El que d'entrada cal dir d'*Estados Unidos. La historia*, és que es tracta d'una obra escrita en un estil que captiva i sedueix el lector, de manera que les vuit-centes pàgines i escaig de què consta s'acaben fent curtes. La seva redacció té la virtut de ser clara i concisa, i l'argumentació, lluny d'embranchar-se en la divagació i l'especulació més abstracte tendeix sempre a buscar el testimoniatge dels fets, la dada objectiva. En aquest sentit, destaca la gran profusió de citacions que podem trobar al llarg

del text, algunes procedents de fonts escrites, d'altres orals, degudes als viatges als Estats Units, o bé a la col·laboració de l'autor amb alguns periòdics nord-americans. El treball de Johnson, doncs, es pot considerar com un bon exemple de la tradició d'estudis anglosaxona, pel zel que demostra a mantenir-se en un pla concret. Això no significa, però, i convé molt subratllar-ho, que l'autor eviti donar la seva versió dels fets. No és la de Johnson l'actitud d'un empirista purità. Li agrada el risc: sempre que la situació ho demana se la juga, baixa al món de l'opinió, i hi diu la seva. "El llibre", reconeix, "té coses noves i sovint incisives a dir sobre els aspectes i períodes del passat nord-americà, i jo no m'he proposat, com fan altres historiadors, ocultar les meves opinions. Al contrari: estan a la vista, perquè el lector les tingui en compte o les desestimi." Ara, això sí, totes les opinions que emet estan basades en un coneixement minuciós del context històric, i sobretot en un anàlisi despert i agut del pensament i la manera de ser dels qui en són protagonistes. Quedi clar: el llibre de Johnson és fonamentalment un llibre que va de persones, i que està adreçat a persones. Dóna per

entès que hi ha coses que el lector pot comprendre perquè són patrimoni comú dels homes. És així com, en parlar de les polítiques impulsades pels diferents presidents dels Estats Units, a part de referir-se a les seves arrels familiars, a les conviccions religioses i a l'educació rebuda, l'autor s'entreté a descriure les particularitats dels seus caràcters. De manera que hom acaba pensant que la diferència entre el tarannà polític d'uns i altres, més que respondre a qüestions de tipus ideològic, es relaciona amb la diversa disposició d'ànim dels presidents i dels qui els envolten. Johnson aconsegueix atreure l'atenció del lector perquè les seves explicacions sempre giren al voltant del més interior de les persones. Aplicant aquest mètode, ens surten presidents donats a la broma com Abraham Lincoln (1809-1865), el sentit de la caritat del qual va permetre mantenir els estats del sud dins la Unió, al mateix temps que abolia la vergonya de l'esclavatge; o com Ronald Reagan, la versió nord-americana de l'anglesa Margaret Thatcher, però amb sentit de l'humor, apunta Johnson. Segons aquest, la seguretat que tenia en ell mateix el capacitava per a fer broma fins i tot de les coses més

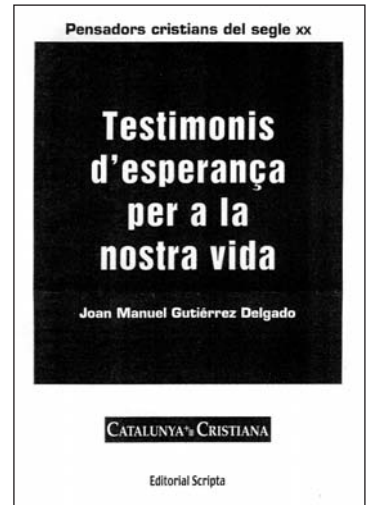
serioses. Això li donà el triomf en les eleccions presidencials de 1980. L'autor explica que durant la campanya, en què tingué per adversari el demòcrata Jimmy Carter, Reagan solia adreçar-se al públic dels mítings amb aquesta fórmula: "la recessió", deia, "és quan el veí del costat perd el treball. La depressió és quan hom perd el propi. I la recuperació és quan Jimmy Carter perd el seu." En aquelles eleccions Carter perdé la presidència. També apareixen presidents de temperament més rude i obstinat, com Andrew Jackson, l'heroi de la guerra contra la Gran Bretanya (1812-1815) –una guerra que va comportar l'eliminació de la major part de la població índia–; o com Theodor Roosevelt, el qual, per la seva banda, es congratulava d'haver participat activament en el conflicte de Cuba, ja que així podia demostrar que "no era un patriota de saló". No hi falten en aquesta galeria de personatges la figura del savi presumptuós, representat per Herbert Hoover, un bon enginyer convençut que els problemes humans havien de ser tractats com una simple qüestió de tècnica –els seus costums el delaten: anava a pescar els diumenges empolainat amb camisa de vestir i corbata–; també hi

és present la figura de l'home amb enginy, com Franklin Delano Roosevelt, qui, en el pitjor moment de la crisi de 1929, va saber arribar a l'ànima dels nord-americans, afirmant que la única cosa a la qual havien de témer és al temor; la del tenaç i treballador: Harry Truman; el superficial: John Fitzgerald Kennedy; o l'idealista: Thomas Jefferson, l'autor de la declaració d'independència i considerat un dels Pares Fundadors del poble dels Estats Units. La mateixa atenció mereixen els homes i dones que, sense ser polítics, han destacat en les seves respectives activitats, exercint per tant una influència important en el procés de formació de la nació nord-americana –des d'artistes, literats o pensadors fins a inventors, empresaris, etc.–. I tampoc no s'oblida de fer referència a la gent més senzilla, sense l'esperit d'iniciativa i la capacitat de treball de la qual tampoc s'hagués pogut formar aquesta nació tal i com la coneixem avui dia.

Diem esperit d'iniciativa i capacitat de treball i diem bé, puix que, sense aquests elements, ni la nació nord-americana, ni, de fet, cap altra, no s'hagués pogut forjar. Ja a les primeres planes de la seva història, Johnson assenyala que entre

els primers colons d'Amèrica es donava una barreja de zel religiós, ambició personal i desig de córrer aventures. Aquests factors van confluïr d'una especial manera en la fundació de les colònies angleses del nord del continent. En elles hi havia des dels qui aspiraven a millorar la seva situació social i econòmica, cavallers aventurers o arruïnats, homes sense terra i serfs, fins els que hi feien cap amb el propòsit d'aconseguir la realització de la societat ideal, el Regne de Déu a la terra –alguna cosa semblant es deuria produir també a la nostra Marca Hispànica–. Al grup dels qui arribaven amb la pretensió de fundar la societat ideal pertanyen els emigrants del *Mayflower*

Manfred Díez

Testimonis d'esperança per a la nostra vida

Joan Manuel Gutiérrez Delgado
Catalunya Cristiana,
Editorial scripta
Barcelona, 2001.

Les cares de l'esperança
 El setmanari Catalunya Cristiana ha publicat en forma de llibre el recull d'articles signats per Joan Manuel Gutiérrez Delgado al llarg de 30 anys. Aquest articles periodístics tenen la virtut d'ésser, com el seu gènere imposa, breus i clars. Dos motius del tot necessaris per divulgar la valuosa obra dels pensadors cristians del segle XX.

Una ràpida enquesta, feta sense cap rigor estadístic, m'ha fet adonar de la necessitat d'a-

quest llibre. He preguntat a varis universitaris per noms com Congar, Lubac o Bergson. El resultat ha estat sonor: ni p. idea (valgui, en aquest cas, per la gravetat dels fets, aquesta llicència literària).

Si algunes vegades hem fet estralls de l'estat actual de les idees entre els joves no estarà de menys recordar que ni Blondel, ni Berdiàiev ni Chesterton són coneguts ni molt menys llegits. D'aquí la novetat d'aquest llibre. Amb un breu resum s'aproxima a una pila de gent que ha reflexionat des de la perspectiva cristiana. En un format ampli, i encapçalat amb una fotografia, hom entra, sense més, en el fons intel·lectual de persones com Marcel, Shutz, Lubich, Mauriac, Riba o Bonhoeffer.

L'esforç pedagògic de Joan Manuel Gutiérrez Delgado és d'agrair. El descobriment del segle XX es fa palès de la mà dels seus pensadors. L'exemple de vida i d'esforç igualment s'hi fa present. Els homes i dones del segle passat no van viure al marge de l'esperança salvadora del Crist. Ben al contrari, malgrat les dues guerres mundials i els mils avatars del progrés tecnològic, aquells intel·lectuals van saber veure la presència viva del Déu fet home. Per això,

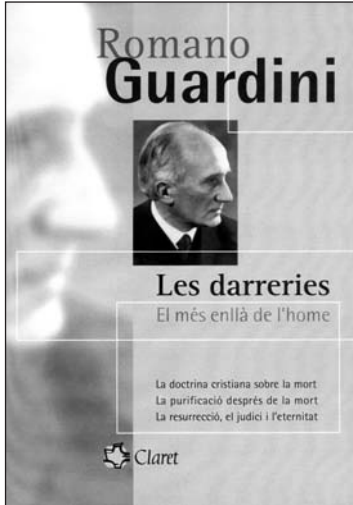
no van dubtar a escriure'n les seves virtuts. Des d'opcions i angles diferents. Amb matisos. Però sempre fidels al sentit de la veritat cristiana.

La selecció de l'autor, òbviament no és exhaustiva. Tot i així, sorprèn gratament la inclusió de noms com Riccardi, King, Maritain o Guardini. O d'altres com Ratzinger, Zubiri o Càmara. Al final són 33 noms d'un abast extraordinari. En ells, l'eix cristià i el de la ciència sumen en forma d'una vida de lluita. El combat intel·lectual, en aquest sentit, pren una nova dimensió. Esdevé noble i honest. Franc. Per poc que hom s'endinsi en la trajectòria d'aquests 30 homes i 3 dones (Stein, Lubich i Teresa) hi ha un tret que no falla i que enganxa: la llibertat d'esperit. En tots ells, hi veig, sens dubte, una certesa. Aquella que explica l'encíclica *Fides et Ratio* de Joan Pau II. Perquè tenir por de cercar la veritat? Perquè creure d'arrencada que no hi ha tal veritat? Com diu *Fides et Ratio*, no tinguem por d'anar al combat tot esperant topar amb la veritat. No hi ha més temps pel divorci entre la ciència i la fe. Tot. Tot és obra de Déu, malgrat els homes vulguem dividir-ho, fent-ne coses aïllades. És així, com m'explico el títol del llibre:

testimonis d'esperança per a la nostra vida. No hi ha desencís possible si tota la vida mira l'eternitat, de cara, amb amor.

Finalment, tot s'ha de dir, el llibre és simple (potser aquesta és la novetat). No hi ha extravagàncies filosòfiques ni termes tècnics. En tot cas el lector agut haurà d'ampliar sobre un determinat personatge, si hi està més interessat. Però l'objectiu del llibre s'haurà satisfet amb escriure. Haurà servit a bastament a la causa de promoure referents sòlids als cristians i gent de bona fe d'avui.

Llorenç Prats-Segarra

Les darreries. El més enllà de l'home.

Romano Guardini
Traducció i notes de J.E.
Jarque i Jutglar. Pròleg
de Josep M. Ballarín
Editorial Claret,
Barcelona, 2003.

“Un deu per cent (10%) dels afectats morirà”.

Aquest era el titular d'un diari, ara fa un parell de mesos.

I l'altre noranta per cent (90%)?

Avui la mort és obscena: és quelcom que es produeix “obscena”, fora de l'escena, i que per tant no s'ha de mostrar. Excepte, naturalment, quan es tracta de fer patent com en són de dolents els dolents, en general les multinacionals i la globalització.

Però darrera aquesta fugida d'estudi propagandística mediàtica hi ha una realitat: i és que no ens podem substreure de la idea que la mort, almenys tal com se'ns presenta, no hauria de ser; no fa cap gràcia; la veiem, vulguem o no, com a absurda i antinatural.

Ara bé, amagar el cap sota l'ala com aquests senyors del diari que semblen donar a entendre que un noranta per cent (de què?, de qui?), no es moriran, no serveix de res. “Los ricos también se mueren” com deia aquell vagabund que no acabava d'estar convençut de posar-se a treballar per millorar la seva condició, tal com li aconsellaven uns benemèrits benintencionats.

“Les darreries. El més enllà de l'home”, de Romano Guardini, és una petita joia. Mossèn Joan Jarque l'ha traduït a un català àgil i entenedor i hi ha afegit una sèrie de notes cada una de les quals explica i aclareix el text concís de l'autor. Mossèn Josep Maria Ballarín hi ha fet un pròleg breu però extraordinàriament substanciós. La referència a mossèn Batlle és ben suggestiva: ens dona a comprendre que fa molts anys que l'Església i d'una manera especial la nostra església catalana ampliava horitzons, obria finestres, pene-

trava més a fons en el misteri inexhaurible de l'amor de Déu als homes, portada per l'Esperit que bufa on vol i quan vol.

Jo recordo encara aquells quasi exclusivament jurídics “mort, judici, infern i glòria” a què certs sectors eclesials havien reduït unes realitats que han de ser forçosament molt més riques, complexes i també misterioses i sorprenents, com ho són totes les realitats que provenen de l'Amor.

Mort, certament. Guardini no la defuig pas. Però recorda d'entrada l'afirmació cristiana que la mort, “en la seva manifestació actual” no és una cosa natural, sinó una conseqüència del pecat. Segueix una anàlisi dels diferents sentits que pot tenir el mort i un resum breu però sòlid de les diferents percepcions que n'ha tingut la humanitat. A partir d'aquí, i amb una exposició lògica molt ben travada segueix l'ensenyament de l'Església a través de l'anàlisi de “mort-pecat-redempció”; “sofriment-purificació-resurrecció”. Sempre amb la vista posada en aquesta realitat que podem penetrar més o menys però mai exhaurir ni comprendre plenament, aquesta realitat que ens sobrepassa infinitament però que podem trobar en cada instant i en cada fet de la nostra vida, que és l'A-

mor de Déu manifestat en el seu Fill Jesucrist.

Em sembla que mereixen especial atenció els capítols i paràgrafs en què parla del cos, del nostre “cos espiritual”, de la voluntat de Déu de salvar “la persona humana”, tota ella, sencera. Trenquen certs esquemes dualistes empobridors.

Segueixen unes pàgines sobre la Història, aquest lloc de la “impotència relativa” de Déu que respecta i estima la llibertat de l'home. Després d'un resum

breu i sòlid del que ha significat el mot “judici” per a la humanitat al llarg del temps, ens el presenta a la llum de l'ensenyament de l'Església com l'establiment definitiu de la Veritat, en Jesucrist.

I sense voler-nos dir, “en quatre paraules”, què és l'eternitat, ens la suggereix com l’“espai” (sempre és “un dir”) de l'Amor Trinitari on han de desembocar els “espais” de l'existència humana, en “la llibertat i la glòria dels fills de Déu”, en “el cel nou i la terra nova”.

Deixeu-me acabar amb uns mots de mossèn Ballarín: “Guardini no fa tremolins, el seu llibre dóna pau. En dóna no sols de cara a la mort major naixença, també fa entenedor que, un cop morts i abans d'entrar als cels, ens caldrà, d'una manera o altra, refregar-nos el fang de les sabates a l'estoreta de la porta”.

Jordi Galí i Herrera

L'altra via de la subjectivitat

Yves Charles Zarka

Hi ha una altra via a la interpretació de Descartes del subjecte i de la subjectivitat al segle XVII, clau de la filosofia moderna.

La teoria d'Yves Charles Zarka, desgranada en sis estudis, comença amb la determinació cartesiana de l'ego com a subjecte el predomini de la subjectivitat autoreferencial.

Zarka planteja la problemàtica del subjecte en la teoria del dret natural modern. De Grotius a Leibniz, passant per Hobbes, Cudworth, Pufendorf, Locke altres, es constitueix l'altre camí de la subjectivitat que, a partir d'una subjectivació del dret, arriba a la invenció del subjecte de dret.

Les qüestions de la identitat, de la ipseïtat del subjecte queden lligades a la definició de l'ésser al qual fa referència el dret natural, és a dir, a la determinació de la persona com a subjecte. Aquesta determinació no és el punt de partida sinó, precisament, el punt d'arribada de les teories del dret natural al segle XVII.

barcelonesa d'edicions

COL·LECCIÓ "EIXOS"

1. E. Colomer - J. Galí - F. Guillén, *Els fonaments*.
2. Rosa M. Terrafeta, *Andreu Xandri: mística i força*.
3. E. Lévinas, *Ètica i infinit*.
4. J. Galí, *El compromís polític dels germans Chesterton*.
5. Josep M. Ballarín, *Gent i ninots*.
6. Josep M. Bernades, *Quadern de Praga*.
7. J. Sales-J. Monserrat, *Introducció a la lectura de Leo Strauss: Jerusalem i Atenes*.
8. F. Guillén, *Obediència i llibertat*.
9. Josep M. Ballarín, *Pauses (1976-1978)*.
10. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Persona i Nació*.
11. Josep M. Capdevila, *Els principis de la civilització*.
12. Josep Sanabre, *Història i País*.
13. J. M. Ballarín - J. Galí - R. Galí - F. Guillén - E. Puig - J. Sales, *Realitats*.
14. J. M. Ballarín, *Pauses (1978-1981)*.
15. Josep M. Ametlla - L. Ferran de Pol - R. Galí - J. Sales, *Els "Quaderns de l'Exili"*.
16. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Llibertats i Liberalismes*.
17. Ferran Soldevila, *Noms propis*.
18. Hilarie Belloc, *Història i sentit. Articles a El Matí*.
19. Josep M. Ballarín, *Pauses (1981-1983)*.
20. Raimon Galí, *La ciutat. Les arrels de la democràcia*.
21. Diversos autors, *Repensar la Meditació Catalana*.
22. Ferran Soldevila - Carles Cardó, *Polèmica sobre la religiositat a Catalunya*.
23. Víctor Castells, *Caràcter i Nació. Escrits de J.M. Batista i Roca*.
24. F. Fernández, *Jan Patočka: Filosofia en temps de lluita*.
25. Josep Espar, *Moral de Victòria. Camins per a la plenitud de Catalunya*.
26. Moisei Ostrogorski, *La democràcia i els partits polítics*.
27. Raimon Galí, *La mística i la política*.
28. Jordi Galí, *La Renaixença catalana. Persones i institucions*.
29. Jaume Vicens Vives, *Textos fonamentals*.
30. Josep Hereu, *Raó i Veritats*.
31. Philippe Bénéton, *Els règims polítics*.
32. Manuel Carrasco i Formiguera, *Diari de presó (1923-1924)*.

COL·LECCIÓ "REALITATS I TENSIONS"

1. Stanley Rosen, *Hermenèutica com a política*.
2. Rémi Brague, *Europa, la via romana*.
3. Maurice Clavel, "Déu és Déu, redéu!"
4. Jean-Pierre Poussou, *Cromwell, la revolució d'Anglaterra i la guerra civil*.
5. Jordi Sales i Coderch, *A la flama del vi. Estudis sobre l'ensenyament platònic II*.
6. Y. Charles Zarka, *Hobbes i el pensament polític modern*.
7. Josep Monserrat, *El Polític de Plató. La gràcia de la mesura*.
8. Leo Strauss, *La ciutat i l'home*.
9. Philippe Bénéton, *La igualtat per defecte*.
10. Rémi Brague, *El passat per endavant*.

COL·LECCIÓ "SIGNE DE CONTRADICCIÓ"

- Raimon Galí, *L'Exèrcit de Catalunya*.
R. G., *El X Cos d'Exèrcit i la caiguda d'Aragó*.
Raimon Galí, *L'Ebre i la caiguda de Catalunya*.
Raimon Galí, *Aixecament i Revolta*.
R. G., *La Catalunya d'en Macià. L'Avantguerra*.

ALTRES TÍTOLS

- Carles Cardó, *La nit transparent*.
Francesc Cabana, *Allò que cal saber de l'economia de Catalunya*.
J. Raúl Carreras, *Villaroel, Casanova, Dalmau*.
Societat Catalana de Filosofia, *Estudis Cartesians*.
Col·loquis de Vic, *La Ciutat*.
Col·loquis de Vic, *La Llei*.

ESTUDIS NACIONALISTES

- Raimon Galí, *La Catalunya d'en Prat*.
Jordi Galí, *La formació de Catalunya*.
Archimandrite Sophony, *La seva vida és la meua*.
Homenatge a Jaume Bofill.

FUNDACIÓ ALEXANDRE GALÍ

- Alexandre Galí, *Escrits polítics. Escrits històrics (I)*.
Alexandre Galí, *Darrers escrits*.
Alexandre Galí, *Escrits pedagògics*.
Alexandre Galí, *Escrits històrics (II)*.

Subscripcions: **B.d'E.** Pg. de Sant Joan 73
08009 Barcelona. Telf. 93 457 40 69

